

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan
Lunds Universitet
SOPA63, Examensarbete
Vt-08

Empowerment

En studie i ansvar, tilltro och ekonomiskt bistånd

Handledare: Anna-Lena Strid
Författare: Alexandra Redbjörk
Josefin Fast

Abstract

Our understanding is that responsibility is shifting from the community towards the individual within the field of social work. This resulted in our essay, which aims to study how the representatives within social service assistance and churches in Helsingborg work with personal power. Our aim is also to illustrate how these representatives view the boundaries of responsibility between the individual and the community. Our questions are: How do the representatives work with personal power from a micro and macro perspective? How do the representatives look upon their position as representatives? What do the representatives consider as responsibility of the individual respective the community? And; Are there preventing factors from individual responsibility? We obtained our empirical material from a qualitative method consisting of interviews. Our essay mainly starts out from the conception of empowerment, a report from Torbjörn Hjort and a dissertation of Ann Heberlein. We found that the representatives mainly work with personal power through a micro perspective and through conversation. We also found that the responsibility of the community begins when the individual lacks the ability of personal responsibility. The lack of social work at a macro level and the negative treatment of the individual drain the individual of social capital and counteract personal power and empowerment.

Keywords: empowerment, power, responsibility, confidence, social aid

Sammanfattning

Vår uppfattning är att samhällets ansvar förskjuts mot individens ansvar i socialt arbete. Det resulterade i vår uppsats vars syfte är att studera hur företrädare inom socialtjänstens ekonomiska bistånd respektive kyrkan i Helsingborg arbetar med människans egen kraft. Syftet är även att försöka belysa företrädarnas syn på gränserna mellan individens eget ansvar och samhällets ansvar. Frågeställningarna är: Hur arbetar företrädarna med individens egen kraft ur ett mikro- och ett makroperspektiv? Hur ser företrädarna på sin roll som företrädare? Vad anser företrädarna är individens respektive samhällets ansvar? Samt, finns det hindrande faktorer för individen att ta ett eget ansvar? Vårt empiriska material fick vi genom en kvalitativ metod i form av intervjuer. Vår uppsats utgår huvudsakligen från begreppet empowerment samt en rapport från Torbjörn Hjort och en avhandling från Ann Heberlein. Vi kom fram till att företrädarna huvudsakligen arbetar med människans egen kraft ur ett mikroperspektiv genom samtalet och att samhällets ansvar tar vid när individens egen förmåga att ta ansvar brister. Genom att det finns en avsaknad av arbete på makronivå och att individen bemöts negativt i samhället dränerar det individens sociala kapital och motverkar således den egna kraften och empowerment.

Nyckelord: empowerment, makt, ansvar, tilltro, ekonomiskt bistånd.

Innehållsförteckning

Abstract	2
Sammanfattning	3
Förord	6
1. Problemformulering.....	7
1.1. Syfte	8
1.2. Frågeställningar	8
1.3 Definition och diskussion kring nyckelbegrepp.....	8
1.4 Avgränsning	9
2. Metodologiska överväganden.....	9
2.1 Arbetets uppdelning	10
2.2 Metod	10
2.3 Metodens fördelar och nackdelar	11
2.4 Urval.....	12
2.5 Intervjupersonerna i Sverige	12
2.6 Intervjupersonerna i Polen	13
2.7 Instrument.....	15
2.8 Vår förståelse av de studerade fälten	15
2.9 Studiens validitet och reliabilitet.....	16
2.10 Forskningsetiska riktlinjer	17
2.11 Övriga etiska reflektioner	18
3. Tidigare forskning	18
3.1 Kränkningar och förlåtelse	19
3.2 Ekonomiskt bistånd	20
3.3 Arbetsmiljö.....	23
3.4 Myndigheters ansvar utifrån Socialtjänstlagen (SFS 2001:453).....	23
3.5 Socialtjänstlagens syn på individens ansvar.....	24
4. Teoretisk utgångspunkt	25
4.1 Empowerment	25
4.2 Begreppet empowerment.....	25
4.3 Empowerment ur ett historiskt perspektiv	26
4.4 Teoretiska förklaringsgrunder	26
5. Presentation av resultat och analys	28
5.1 Erfarenheter från Polen	28
5.2 Ansvar	29
5.2.1 Vikten av ansvar	29

5.2.2 Hinder för individen att ta ansvar.....	29
5.2.3 Ansvar kräver medvetenhet.....	32
5.3 Empowerment och socialt kapital	35
5.3.1 Brister i bemötandet	35
5.3.2 Arbetet med individens tilltro till den egna förmågan	36
5.4 Empowerment genom medvetenhet och mobilisering.....	38
5.5 Makt utifrån empowerment.....	41
5.5.1 Det dubbla uppdraget	42
5.6 Empowerment genom förändring på mikro- och makronivå.....	45
5.7 Sammanfattande slutsats	45
6. Diskussion.....	49

Referenslista

Bilaga 1	Introduktionsbrev
Bilaga 2	Intervjuformulär

Förord

Det har varit en intensiv men lärorik tid i arbetet med denna uppsats. Vi måste erkänna att det har funnits stunder när vi undrade vad alla trådar skulle mynna ut i. Samtidigt har det varit både spännande och utvecklande och vi har varvat arbetet med många skratt.

Vi hade inte kunnat genomföra denna uppsats utan våra intervjupersoner. Därför sänder vi ett stort tack till personerna i Socialnämnden, Socialförvaltningen, Utvecklingsnämnden, Svenska kyrkan och Katolska kyrkan som har deltagit i våra intervjuer. Vi riktar också ett varmt tack till intervjupersonerna i Kraków: Socialtjänsten, Katolska kyrkan och Jagiellonska Universitetet. Alla era kunskaper och erfarenheter har varit en ovärderlig källa i vårt arbete. Det har blivit många intressanta diskussioner kring socialt arbete och dess praktik.

Vi vill också rikta ett särskilt tack till Helsingborgs Stad och Lunds Universitet för att vi fick möjligheten att delta i projektet Inblick Europa. Det har varit en värdefull erfarenhet för framtiden. Tack till våra reskamrater; vår tid i Kraków var minnesvärd!

Sist men absolut inte minst har vår handledare Anna-Lena Strid förtjänat ett extra stort tack. Hon har gett oss värdefulla råd och peppat oss både under projektet och under uppsatsskrivandet. Det har varit till stor hjälp. Tack!

Helsingborg den 26 maj 2008

Alexandra Redbjörk och Josefin Fast

1. Problemformulering

I Helsingborgs stad pågår i skrivande stund ett projekt vid namn Inblick Europa (2008). Projektet är ett samarbetsprojekt mellan representanter i Helsingborgs stad och Socialhögskolan Lunds Universitet Campus Helsingborg.

Den ökade globaliseringen öppnar gränserna både socialpolitiskt och geografiskt sett och det finns andra lösningar än den svenska modellen. Projektet vill skapa konkreta förslag till nya synsätt och arbetsmetoder i Helsingborgs stad (ibid.). Arbetsgrupperna fick i uppdrag att besöka olika städer i Europa. Vi besökte Kraków, Polen, under maj månad 2008 och valde att skriva vår uppsats utifrån ett av projektets frågeperspektiv. Dessa är:

- Vilka sociala utmaningar står den besökta staden inför och hur angriper man dessa?
- Leta efter exempel på samarbete mellan kommun och andra sociala aktörer samt mellan kommun och utbildningsinstitutioner.
- Hur arbetar man med människans egen kraft? Informera er om hur era europeiska kollegor ser gränserna för det egna ansvaret kontra samhällets ansvar.
- Det sociala arbetets organisation.

Vi var båda kandidater vid Utvecklingsnämnden, Möjligheternas Hus i Helsingborg när idén om en uppsats föddes. Vår erfarenhet är att arbete med ekonomiskt bistånd inte bara handlar om administration av pengar. Vår erfarenhet är också att utsatta människor vänder sig till kyrkor i Helsingborg för hjälp.

Den uppfattning vi har fått är att samhällets ansvar för de utsatta förskjuts mot individen ansvar i det sociala arbetet. Kyrkan i Helsingborgs stad spelar en allt viktigare roll för utsatta människor. Denna förskjutning, som vi tycktes märka, gjorde oss intresserade av att utgå från att studera perspektivet människans egen kraft. En annan fråga som vi har ställt oss är var gränsen för samhällets respektive individens ansvar går.

1.1. Syfte

Syftet med vår uppsats är att studera hur företrädare inom socialtjänstens ekonomiska bistånd respektive kyrkan i Helsingborg arbetar med människans egen kraft. Syftet är också att försöka belysa företrädarnas syn på gränserna mellan individens eget ansvar och samhällets ansvar.

Vår avsikt är inte att jämföra företrädarna utan vi vill studera om det finns några mönster hos intervjupersonerna i synen på arbetet med individens egen kraft och i synen på gränserna för ansvaret.

Projektet Inblick Europa gav oss möjlighet att studera hur företrädare för socialförvaltningen respektive katolska kyrkan i Krakow ser på förhållandet mellan samhällets och individens eget ansvar. Vad gäller denna del av vår studie kommer den endast att utgöras av en reflekterande inledning till vår svenska studie.

1.2. Frågeställningar

- Hur arbetar företrädarna med individens egen kraft ur ett mikro- och ett makroperspektiv?
- Hur ser företrädarna på sin roll som företrädare?
- Vad anser företrädarna är individens respektive samhällets ansvar?
- Finns det hindrande faktorer för individen att ta ett eget ansvar?

1.3 Definition och diskussion kring nyckelbegrepp

I vår uppsats använder vi olika begrepp såsom *klient*, *brukare*, *individ* eller *den enskilde*. Med det menar vi de individer som vänder sig till kyrkan eller socialtjänsten för stöd eller ekonomiskt bistånd. Rolf Rønning (Rønning se Askheim & Starrin 2007, s. 35) definierar *brukare* som en person som använder ett välfärdsutbud, både av offentliga eller privata tjänster. *Klient* definieras som en person som står under någons beskydd eller en person som är kund hos till exempel en advokat. (Svenska Akademien 2006, s. 435).

Företrädare kan kopplas till *advocacy* som ungefärligen betyder företrädarskap (Payne 2005, s. 298). Det är en form av service som talar för klienternas behov och synpunkter genom en uppsättning färdigheter eller tekniker. Det är också en överföring av maktlösa människor till starka grupper (ibid.). Rønning (Rønning se Askheim & Starrin 2007, s. 42) talar istället om experter. Med *företrädare* menar vi alltså socialarbetare och alla våra intervjupersoner. Med begreppet *kyrka* menar vi intervjupersoner från Svenska respektive Katolska kyrkan i Helsingborgs stad.

Med *ansvar* utgår vi från filosofins innebörd där ansvar kan kopplas till begreppet moraliskt ansvar, grupperingen av olika typer av ansvar och villkor för ansvar alternativt frihet från ansvar (Nationalencyklopedin 1989, s. 409). Vi använder även begreppet utifrån statsvetenskapens förklaring: politiskt ansvar (ibid.). När vi talar om ansvar menar vi det ansvar en individ eller ett samhälle har för individens eller grupper av individers egen välfärd. Med definitionen *egen kraft* menar vi kraft enligt den själsliga förmågan, till exempel handlingskraft, initiativkraft; livskraft, skaparkraft eller viljekraft (Nationalencyklopedin 2008a).

Socialstyrelsen (2005, s.17) använder sedan år 2000 uttrycket *ekonomiskt bistånd* istället för *socialbidrag*. Vi har valt att använda båda uttrycken i vår uppsats. Långvariga biståndstagare räknas de som fått ekonomiskt bistånd och/eller introduktionsersättning i minst 10 månader under respektive kalenderår. (ibid.). Några av intervjupersonerna använder uttryck såsom soc. vilket är en förkortning för socialtjänsten.

1.4 Avgränsning

Vi är medvetna om att det finns flera offentliga och ideella organisationer som arbetar med socialt arbete i Helsingborg. Vi hade önskat en större studie för att belysa denna mångfald men på grund av arbetets begränsade omfattning fick vi begränsa vår studie till socialtjänstens ekonomiska bistånd respektive kyrkan i Helsingborg.

Utifrån perspektivet ansvar berör vår studie inte arbetet med utbetalning av ekonomiskt bistånd. Vi har funnit begränsningar utifrån ett individperspektiv men vi avser inte att gå in de eventuella begränsningar som samhället kan ha i ansvaret för individen. Det ekonomiska bi-

ståndet inom socialtjänsten regleras av Socialtjänstlagen (SFS 2001:453). Vår studie utgår därför primärt från denna lag och alltså inte från angränsande lagar.

Vi har även gjort en mindre studie hos socialtjänsten och katolska kyrkan i Kraków, Polen. På grund av tids- och resursskäl har vi inte kunnat bedriva en motsvarande studie som i Sverige. Därför anser vi att vi inte kan göra en rättvis eller jämförande studie mellan Kraków och Helsingborg. Vi har dock funnit intressant information om Polen och deras lärdomar kring att vara ett land i ekonomisk och social utveckling. Vad gäller denna del av vår studie kommer den endast att utgöras av en reflekterande inledning till vår svenska studie.

Begreppet empowerment rymmer flera perspektiv av begreppet makt. Vi har valt att avgränsa oss huvudsakligen till det som i litteraturen benämns den diskursiva alternativt definatoriska makten; makten att definiera vilken uppfattning som ska gälla.

2. Metodologiska överväganden

2.1 Arbetets uppdelning

Inledningsvis gjorde Alexandra den teoretiska delen och Josefin gjorde metoddelen. Uppsatsen i övrigt har vi valt att skriva gemensamt med undantag för intervjuerna. Vi deltog båda i samtliga intervjuer utom vid ett tillfälle då vi enskilt intervjuade en person vardera då de hade valt samma dag och tid för sin intervju. Vi turades om att leda en intervju; en person var ansvarig för att ställa frågor och den andra fanns med som ett stöd och fyllde på med frågor vid behov. Vad gäller arbetsuppdelningen har vi i nuläget redigerat och haft synpunkter på allt i arbetet. Därmed är vi överens om att vi båda har tagit del i uppsatsens alla delar och att de skrivna orden är en produkt av oss båda.

2.2 Metod

Vi har använt oss av en kvalitativ metod i form av intervjuer. Vår ambition har varit att göra en beskrivande studie. Vi önskar belysa skillnader eller likheter utifrån det empiriska materialet som vi samlat in. Thomas Denk (2002, s. 8) kallar detta komparativ typologi. Vi

delar in intervjupersoner i olika grupper, i vårt fall socialtjänst och kyrka, för att sedan identifiera likheter och skillnader. Vårt syfte är inte primärt att jämföra företrädarna från de olika organisationerna utan att vilka mönster som kan urskiljas i det sociala arbetet med individen.

Våra primära källor har utgjorts av kvalitativa, semistrukturerade intervjuer (Aspers 2007, s. 137). Vi har utgått från tydligt angivna frågor utifrån ett frågeformulär (se bilaga 2) och har fått möjlighet att följa upp med ytterligare frågor vid behov. May (2001, ss. 150-151) menar att genom att försöka förtydliga och utveckla de svar som ges kan man få en möjlighet att fördjupa svaren och rätta till eventuella missförstånd. Intervjuaren går in i en dialog med den intervjuade/informanten som får besvara frågorna i med hjälp av sina egna ord och termer. Det ger en kvalitativ information. (ibid).

2.3 Metodens fördelar och nackdelar

Fördelarna med den kvalitativa metoden har varit att vi inte har haft något bortfall i våra frågeställningar. Halvorsen (1992, s. 89) menar att den personliga närvaron innebär att vi kan reda ut missförstånd direkt och svaren kan fördjupas. Metoden ger en god möjlighet att återkomma till intervjupersoner i efterhand om något skulle saknas i det empiriska materialet (ibid.) vilket alla intervjupersoner har samtyckt till. Fördelen vi kan se med att vi båda har deltagit i intervjuerna är att vi har kunnat fylla på med fler frågor vid behov. Intervjuaren kunde fokusera på att intervjua och den andra på att kontrollera att tekniken fungerade som den skulle. Det har också hjälpt oss i efteranalysen av intervjumaterialet då vi båda har haft en personlig insikt i mötet med intervjupersonen.

Vi anser att metoden är lämplig då vi har studerat subjektiva frågor såsom människans kraft och ansvar. Enligt Alan Bryman (1997, s. 77) är det mest grundläggande draget i kvalitativ forskning att vilja se något ur aktörernas egna perspektiv exempelvis handlingar, normer och värderingar. Det gör att man kan tränga in i det sammanhang som aktörerna befinner sig i och som för dem skapar mening i det som sker. Bryman (1997, ss. 113-116) förklarar att den kvantitativa forskningen ser den sociala verkligheten som statisk och något yttre i förhållande till deltagaren. Kvalitativ forskning ser den som processinriktad och något som aktören konstruerar socialt. Forskaren har ett utomstående synsätt i den kvantitativa forskningen. I den

kvalitativa forskningen har forskaren ett synsätt innanför vilket gör att denne kan komma sina undersökningspersoner nära och se världen som aktörerna i miljön upplever den. (ibid.).

Nackdelarna kan vara att vi som intervjuar kan påverka resultatet genom vår personlighet och vårt arbetssätt, det vill säga att intervjupersonen kan svara på ett visst sätt för att göra gott intryck eller för att de tror att det är vad intervjuaren vill höra (Halvorsen 1992, s. 89).

Vi ser dock en fördel med att intervjupersonerna själva fick bestämma plats för intervjun. De fick vara på hemmaplan och de behövde inte avsätta tid för att ta sig till en annan plats. Vi försökte också tänka på hur vi båda placerade oss i rummet och att vi båda aktivt deltog i intervjun. Vi upplevde att vi på så sätt skapade vi en känsla av ett naturligt samtalsforum, snarare än ett forum med en frågeställare och en betraktare.

2.4 Urval

Vi gjorde ett strategiskt urval av organisationerna. Vi har även utnyttjat snöbollseffekten där informanter nämnt andra informanter som kan vara lämpliga att intervjua (Halvorsen 1992, s. 102). För att få ett perspektiv så nära klienten som möjligt valde vi intervjupersoner med sådan befattning inom kyrkan och Utvecklingsnämnden (hädanefter kallad UVN). För att få ett övergripande samhällsperspektiv valde vi att ta kontakt med två politiker inom Helsingborgs stad samt tre personer med ledande ställning inom Socialförvaltningen, Socialnämnden och UVN. I fråga om kyrkan tog vi kontakt med representanter från den svenska respektive den katolska kyrkan i Helsingborg.

Inledningsvis var syftet att vi skulle göra en jämförande studie mellan Kraków i Polen och Helsingborg men vi anser att det inte är möjligt då vi inte har ett tillräckligt underlag för en sådan studie. Vid vårt besök i Polen talade vi med en präst från katolska kyrkan, tre personer från socialtjänsten och en person från universitetet.

2.5 Intervjupersonerna i Sverige

Inledningsvis gjorde vi en intervjuförfrågan per e-mail där vi kortfattat informerade om vår studie, bakgrunden till denna och syftet med vår intervju. Om vi inte fick svar tog vi kontakt

igen per telefon eller e-mail. Vi kontaktade organisationerna centralt för att nå tänkbara intervjupersoner med undantag av våra de med ledande befattningar inom Socialnämnden, Socialförvaltningen och UVN vilka vi kontaktade direkt. De organisationer som vi har tagit kontakt med utgörs av Socialnämnden, Socialförvaltningen, UVN och församlingar inom svenska och katolska kyrkan. Om intervjupersonen valde att delta i en intervju sände vi ut ett individuellt Introduktionsbrev (se bilaga 1) per e-post.

Vi kontaktade tolv intervjupersoner. Vi fick ett bortfall på tre personer. En person från kyrkan avvek på grund av sjukdom. En huvudansvarig inom UVN och en politiker inom Socialnämnden valde att inte besvara vår förfrågan om intervju. Då merparten av kontakten med intervjupersoner har gjorts centralt via organisationerna har vi själva inte kunnat påverka vilka intervjupersoner vi har fått en intervju med. Alla intervjuer har skett på en av intervjupersonen anvisad plats. Vi satt ostört i alla intervjuer utom en där telefonen var påslagen.

Intervjupersonerna från kyrkan utgjordes av en man och tre kvinnor. Kvinnorna är mellan 40-60 år. Två av kvinnorna har förutom en diakonutbildning även en utbildning som socionom eller sjuksköterska. En kvinna har förskolläraryt utbildning. Mannen är i runt 60 år och utbildad till diakon och prästvigd. Vad gäller erfarenhet av arbete inom kyrkan har kvinnorna cirka 11-20 års erfarenhet. Mannen har 32 års erfarenhet. Vi har valt att kalla dem Berit, Denise, Frida och David.

Intervjupersonerna från UVN bestod av tre kvinnor mellan 40-60 år. De har olika utbildningar i form av socionom, socialpedagog respektive internt utbildad genom fristående kurser. Deras arbetslivserfarenhet är mellan 8-32 år. Vi har valt att kalla dem Petra, Anna och Pernilla.

De övriga *intervjupersonerna från Socialnämnden och Socialförvaltningen* är båda män i 50-års åldern. De har cirka 30 års arbetslivserfarenhet inom socialt arbete och är utbildade som polis respektive socionom. Vi har valt att kalla dem Fredrik och Jonas.

2.6 Intervjupersonerna i Polen

Vi fick kontakt med intervjupersonerna i Kraków, Polen, genom den polska socialtjänsten och den Katolska kyrkan i Helsingborg vilka valde ut de vi skulle intervju. Vad gäller vår kon-

takt vid det Sociologiska Institutet, Jagiellonska Universitetet i Kraków (Uniwersytet Jagiellonski), fick vi själva kontakt med informanten. All inledande kontakt gjordes via e-mail och telefon.

Vi använde oss av polsktalande personer i Sverige då ingen av oss talar polska. Av ekonomiska skäl har vi inte kunnat välja tolkar vid kontakterna från Sverige. Vi kan se ett problem vad gäller kravet om tystnadsplikt då dessa personer således inte har omfattats av den. De polsktalande personerna har inte haft någon insyn i vårt arbete. Deras uppgift bestod endast av att etablera en kontakt med våra intervjupersoner. Väl på plats i Kraków anlätades tolkar som finansierades genom Inblick Europa. Dessa deltog i mötet med våra intervjupersoner. Eftersom intervjupersonerna tolkades blev informationen en andrahandskälla. Enligt Aspens (sid. 79, 2007) bör man i så fall välja en annan metod, men hur vi än vrider och vänder på språkproblemet, är ändå den kvalitativa metoden den som passar vårt syfte bäst.

Vi fick endast möjlighet att intervjua katolska kyrkans företrädare och vi använde oss av en polsk- och engelsktalande tolk. Intervjun var inte av motsvarande karaktär som i Sverige då vi endast kunde ställa ett begränsat antal frågor. Kontakten med de övriga intervjupersonerna var av informationsutbytande karaktär. Där använde vi oss av polsk- och svensktalande tolkar.

Vi kan se några nackdelar med att använda tolk. Vid kommunikation med en annan människa tar vi in och tolkar informationen utifrån vår egen förståelse och förförståelse. Informationen kan alltså uppfattas olika för varje individ som får denna information. Det blir inte en direkt kommunikation från avsändaren utan informationen filtreras genom en tredje part. Detta betyder att vi inte kan vara helt säkra på att vår uppfattning av informationen skulle vara likadan som tolkens. Vi kan heller inte vara helt säkra på att den information vi förmedlade blev översatt ordagrant eller på det sätt som vi avsåg. Språksvårigheterna har varit en del av begränsningarna i hur vi har kunnat ta del av det litterära och vetenskapliga utbudet i och från Polen.

Intervjupersonen från kyrkan är en man i 60-års åldern. Han har cirka 30 års arbetslivserfarenhet och är utbildad till diakon och prästvigd. *Intervjupersonerna från socialtjänsten* utgjordes av två kvinnor i 30-års åldern och en man i 40-års åldern. De har alla har cirka fem års högre studier inom filosofi och sociologi med inriktning mot socialt arbete. Kvinnorna har

cirka fem års arbetslivserfarenhet vardera. Mannen har en längre arbetslivserfarenhet och arbetar som chef inom socialtjänsten. *Intervjupersonen från universitetet* är en man i 40-års åldern som har lång erfarenhet inom socialt arbete. Han titulerar sig Ph.D., är utbildad sociolog och föreläsare vid Jagiellonska Universitetet.

2.7 Instrument

Som instrument, förutom intervjuguiden, valde vi att använda oss av diktafon för att spela in våra intervjuer i Sverige som vi sedan har transkriberats ordagrant på dator. Vi har också använt oss av vetenskapligt material och sekundära källmaterial såsom litteratur och information från Internet. Vi har valt att arbeta utifrån ett induktivt tillvägagångssätt som innebär att vi arbetar någorlunda förutsättningslöst och utan några klara hypoteser. Med det menar vi att vi primärt vill utgå från empirin. Enligt Halvorsen (1992, ss.78-79) får vi på detta sätt en helhetsförståelse av alla aspekter istället för att visa på hållbarheten i våra teorier genom hypotesprövning. Detta tillvägagångssätt förknippas vanligen med kvalitativa metoder och denna uppläggningsbeskrivning beskrivs som flexibel på så sätt att vi inte behöver låsa oss på förhand till en bestämd datainsamlingsmetod (ibid.).

2.8 Vår förförståelse av de studerade fälten

En fördel med den kvalitativa metoden är att vi båda har utfört denna typ av intervju tidigare, vilket gör oss bekanta med metoden samt dess fördelar och nackdelar. Vi är medvetna om att vi riskerar att styras av vår förförståelse genom våra tidigare erfarenheter såsom vår kandidat-tid hos Utvecklingsnämnden. Det är vår förhoppning att vi har förhållit oss så neutrala som möjligt. Fördelarna är att vi har haft en större tillgång till det svenska samhället på grund av att vi båda är svensktalande, bor i Helsingborgs kommun samt har upprättat ett naturligt kontaktnät i Helsingborg, bland annat genom vår kandidattid. Det har underlättat vårt arbete avsevärt genom en naturlig tillgång till forskningsfältet i Sverige. Dessa fördelar saknas vad gäller Polen där vi å andra sidan har en fördel av att vi saknar mängden av förförståelse.

2.9 Studiens validitet och reliabilitet

Reliabilitet talar om hur pålitliga mätningarna är i forskningen. Datan ska kunna användas för att pröva en uppställd hypotes (Halvorsen 1992, s. 42). Halvorsen menar dock att det är svårt att operationalisera subjektiva egenskaper såsom till exempel livskvalitet (ibid.). Vi anser att det är svårt att tala om reliabilitet i samband med vår studie. Dels avser vi inte att utgå från en fastställd hypotes. Dels anser vi liksom Halvorsen att det är svårt att operationalisera de värderingar och synsätt som vi ska studera. Alan Bryman (1997, s. 134) tar dock avstånd från användandet av validitet och reliabilitet i kvalitativ forskning då han anser att kriterierna passar bättre för kvantitativ forskning.

I vårt urval av alla våra intervjupersoner har vi valt personer utifrån de organisationer vi har avsett att studera. De personer vi har intervjuat har den utbildning och erfarenhet som vi anser stärker studiens validitet. Vi anser att dessa intervjupersoner på ett relevant sätt representerar det vi har avsett att studera samt att de besitter nödvändiga kunskaper och erfarenheter för att kunna besvara frågorna. Vi ser dock en nackdel med bortfallet från ledningen inom UVN då nämnden är ansvarig för det ekonomiska biståndet i Helsingborgs stad. Vi kan inte svara på vad detta bortfall beror på då intervjupersonen valde att inte besvara vår förfrågan om intervju. Vi anser dock att vi har en viss kompensation genom att vi fick möjlighet att intervjua ledande positioner inom Socialnämnden, Socialförvaltningen och en person i ledande befattning från UVN.

I projektet Inblick Europa har vi begränsats både tidsmässigt och ekonomiskt avseende den kvalitativa metoden i Polen. Vår disponibla tid har varit större i Sverige. Då vi inte har fått ett tillräckligt empiriskt och vetenskapligt material från Polen anser vi att det inte går att göra en rättvis beskrivning av det sociala arbetet i Polen ur ett vetenskapligt perspektiv. Detta har också påverkat jämförbarheten negativt mellan de båda städerna. Dock anser vi att även dessa intervjupersoner på ett relevant sätt har representerat det vi har avsett att studera.

2.10 Forskningsetiska riktlinjer

Enligt de forskningsetiska principerna inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning (Vetenskapsrådet 1990) finns det fyra forskningsetiska huvudkrav för individskyddet. Dessa är kraven om: samtycke, information, konfidentialitet och nyttjande.

Enligt *samtyckeskravet* har individen själv fått bestämma om sin medverkan i vår intervju. Vi kan inte se några problem för konsekvenser av att någon respondent eller intervjuare står i beroendeställning till varandra. Alla intervjupersoner har erbjudits ett skriftligt utdrag av sin intervju vid intervjutillfället. Om så önskats har intervjun sänts per e-post med begäran om svar inom en vecka. Vi har tagit hänsyn till alla synpunkter efter dessa etiska principer. Intervjupersonerna informerades på förhand om att intervjun skulle spelas in ljudmässigt.

Enligt *informationskravet* har intervjupersonerna i Sverige informerats skriftligt om deras uppgift samt vilka villkor som har ställs för deras deltagande. Vi har informerat om vilka vi är, var vi kommer ifrån, vad syftet med vår uppsats är och att intervjupersonen kan påverka hur vi belyser vårt syfte. Vi har informerat om vårt deltagande i projektet Inblick Europa. Intervjupersonerna har också informerats om att den färdiga uppsatsen, enligt nuvarande plan, kommer att finnas tillgänglig hos Lunds Universitet från och med mitten av juni 2008.

Enligt *konfidentialitetskravet* har vi upplyst våra intervjupersoner att vi arbetar konfidentiellt och att intervjupersonerna inte kommer att nämnas vid namn. Vi har dock upplyst om att vi kan behöva hänvisa till de olika organisationerna med undantag för de inom kyrkan. I enskilda fall kan det finnas en risk att vi kan sammankopplas med intervjupersonen då våra intervjuer har utförts på deras arbetsplats. Därmed finns en risk för identifikation. Vi anser dock att riskerna i sin helhet är små.

Utifrån *nyttjandekravet* används det insamlade intervjumaterialet endast för framställandet av vår uppsats. Vi har informerat intervjupersonerna att senast januari 2009 kommer det empiriska källmaterialet att förstöras. Materialet har antecknats, lagrats och avrapporterats på ett sådant sätt att en enskild person inte kan identifieras av en utomstående. Utomstående i detta fall avser andra än intervjupersonen och uppsatsskrivarna.

2.11 Övriga etiska reflektioner

Vår uppsats berör inte någon direkt kontakt med klienter. Utifrån klientperspektivet anser vi att inga mänskliga rättigheter eller människors värdighet på något sätt kommer att kränkas.

Enligt relationen till våra projektfinansiärer är vår uppsats till viss del bunden till projektet i form av ett krav på en förhand ställd forskningsfråga. Den ekonomiska ersättning som utgår från projektet har finansierat kostnaderna som uppkommit i samband med resan och vistelsen i Kraków. Vi mottar dock inga ekonomiska bidrag för vår uppsats och har i övrigt fritt fått välja hur vi vill utföra vår forskning. Med undantag av begränsningarna som uppstått i Polen kan vi därför i nuläget inte se några övriga synpunkter på forskningens frihet, opartiskhet och objektivitet.

3. Tidigare forskning

Vi studerade forskningsfältet genom nyckelorden ekonomiskt bistånd, social welfare och empowerment. Sökfältet social sciences gav 25264 träffar hos Social Services Abstracts, CSA, för empowerment varav 13957 var så kallade peer-reviewed¹ journals. Social welfare gav ett resultat på 20553 varav 10509 var peer-reviewed. I Libris nationella bibliotekssystem över alla kategorier fick vi 105 träffar för empowerment och i sökningen för ekonomiskt bistånd fann vi sju c-uppsatser. När vi sökte efter nyckelordet social welfare fick vi åtta träffar varav tre var D-uppsatser. Sökning via Lovisa och Elin i Lunds Universitets bibliotek samt sökmotorer såsom Google gav en liknande mängd inom den svenska forskningen.

Vi har primärt utgått från Ole Petter Askheim och Bengt Starrins bok om Empowerment, en rapport från Torbjörn Hjort om ekonomiskt bistånd och en avhandling från Ann Heberlein om kränkningar och förlåtelse. Vi nyanserar detta utifrån Leif Roland Jönssons avhandling om ekonomi-skam modellen och Pia Miltons avhandling utifrån Uppsala-modellen². Kristina

¹ Peer-reviewed betyder att en publicering är bedömd av en oberoende expertpanel bestående av vetenskapsmän och måste godkännas av en majoritet av dessa för att publiceras i tidsskriften. (Library 2008)

² Uppsala-modellen är en arbetsform som används för att få socialbidragstagare i självförsörjning. Modellen ställer krav på motprestation från bidragstagaren, till exempel obligatoriska aktiviteter och kontroller av inlämnade uppgifter. (Meeuwisse, Sunesson & Swärd 2006, s. 179).

Aurells undersökning och Henric Nilssons artikel berör frågor inom socialsekreterares arbetsmiljö.

Ann Heberleins avhandling resonerar kring etiska frågor rörande offer, förövare, skuld och ansvar. Torbjörn Hjorts forskning belyser samhällets attityder och normer inom ekonomiskt bistånd utifrån ett samhällsperspektiv.

3.1 Kränkningar och förlåtelse

Ann Heberlein (2005, ss. 131-152) skiljer mellan det vi väljer att kalla ett sakligt eller ett osakligt ansvar. Ett sakligt ansvar är när ett offer har utsatts för en konkret felaktig handling av en förövare utifrån den fria viljan såsom vid ett övergrepp. Det finns någon som kan och bör ta ett konkret ansvar för handlingen. Vi bär ansvar utifrån det vi kan förväntas klara av (Thomas E Jr Hill 1995 se *ibid.*, ss. 150-151). Det är viktigt att kunna betrakta en individ som skyldig, att respektera individen som en moraliskt ansvarig agent, för att kunna öppna för förlåtelse. Individen kan då ges en möjlighet att återerövra sin egen självrespekt. (*ibid.*).

Utifrån osakligt ansvar problematiserar Heberlein (2005, ss. 130-132) utifrån Eva Österberg. Vi är delvis hjälplösa och utelämnade åt det vi inte kan påverka. Alla är offer på något sätt, till exempel för fattigdom eller hjärtlösa föräldrar. Det blir ett problem om vår offerroll uppstår för att befria oss från att ta ansvar för vår situation. Den som inte är ansvarig betraktas som omöjlig att klandra och är därmed utan skuld. Om det inte finns skuld finns inget att förlåta. Den ansvarige kan vägra att ta ansvar med hänvisning till sitt eget lidande eller sin egen utsatthet. (*ibid.*). Att skämmas av fel orsaker, såsom att ta på sig skuld för någon annan, kan övergå i självklander och skuldkänslor som tär på individen. Det försätter personen i ett stresstillstånd och jaget känner sig förminskat, underlägset och defekt. Det är viktigt att någon tar ansvar så att den kränkte kan öppna för förlåtelse. Att ta ansvar är att visa en förmåga till ansvarstagande, att den ansvarige kan ta ansvar i framtiden. Förlåtelse öppnar upp för den kränkte att släppa negativa känslor av skam eller bitterhet och ändra sitt negativa omdöme om den förlåtne. (*ibid.*, ss. 227-229).

Heberlein (2005, ss. 151-152) menar att vi oftast är fria att söka kunskap och förståelse om hur vårt beteende påverkar andra. Vi påverkas och präglas av vår omgivning men är inte helt

hjämlösa; vi har möjlighet att påverka våra liv och våra val och okunskap är ett val i sig. Genom att inte se och inte veta så anser man sig också inte bära ansvaret. Hon (ibid.) säger:

Att ta ansvar är en fråga om att ha vissa uppfattningar om sig själv och sin förmåga. Jag förstår ansvarstagande som en process, en gradvis utveckling. Den som är föremål för moralisk fostran tillägnar sig uppfattningen av sig själv som en agent med möjlighet att påverka händelseförloppet utanför sin kropp. Individens förstår också att hon är föremål för vissa responser, de reagerande attityderna, exempelvis kärlek, bitterhet eller uppmuntran, vilka är beroende av hennes sätt att utöva sitt ansvar. De uppfattningar som är grundläggande för individens ansvarstagande skapas således i ett samspel mellan yttre och inre faktorer.

Hill (1995 se Heberlein 2007, ss. 148-152) förklarar att vår rörlighet, vår rätt till fria och egna val, är en viktig del i den egna känslan av självrespekt. Rörlighet ger möjlighet till ansvarstagande. Att behandla någon som oförmögen att göra egna val är att förneka rättighet. Personen berövas sin självrespekt. Vi är beroende av både klander och beröm för att kunna internalisera känslor av stolthet, skuld och skam, det vill säga självvärderande och självreagerande känslor av att ha gjort något bra eller något fel. Heberlein (2005, s. 150) säger:

Fundamentalt för ansvarstagande är att individen uppfattar sig själv som en person, mottaglig för klander och beröm, med förmåga att känna skuld och stolthet. I erövrandet av uppfattningen av sig själv som en person är andra personers respons och erkännande av ens värde som person grundläggande. Beröm och klander, uppmuntran och tillrättavisanden är väsentliga delar av en moralisk fostran som individen internaliserar och gör till sin. Att bli behandlad som en person med möjlighet och förmåga att välja är avgörande för individens uppfattning av sig själv som autonom. Att bli betraktad som en ansvarstagande agent möjliggör för agenten att ta ansvar.

Offerrollen kan ses som rättmätig eller som individens eget fel. Ett offer kan anses som inkompetent att själva styra sitt liv, som inte har rätt till omsorg, sympati eller särskilda förmåner skriver Heberlein (ibid., s. 132) utifrån Sahlin och Åkerström. Bo Nilsson (2003 se Heberlein 2005, s. 132) förklarar att det kan bero på att vi föredrar att uppfatta samhället som rättvist där var och en får vad den förtjänar och att göra rätt skyddar mot olycka. Vi kopplar detta till det moraliska perspektivet i form av samhällets syn på ekonomiskt bistånd, vilket fördjupas nedan.

3.2 Ekonomiskt bistånd

I Helsingborgs stad har ekonomiskt bistånd placerats i Utvecklingsnämnden (2007), alltså strategiskt närmre arbetsmarknadsfrågor. Torbjörn Hjort (2006, ss. 11, 13) beskriver det som allt mer vanligt.

Ursprungligen var det kyrkans uppgift att hantera samhällets fattiga vilket idag är en kommunal angelägenhet (Hjort 2006, s.15). Det moraliska inslaget att individen ska arbeta och göra rätt för sig kan spåras tillbaka till tiden innan välfärdsstaten, när tiggeriet sågs som ett problem i samhället. Individer kategoriserades bland annat som ovärdigt fattiga; lata och arbetskygga (ibid.). Rädslan som finns att ligga till last härstammar från fattigsamhället. Att be om hjälp och att gå till socialtjänsten drar sig nog många för i det längsta (Swärd 2006, s. 7). Samhället fick sedermera en arbetslinje. Olika lösningar skapades för de med eller utan arbete och individen kunde inte per automatik få tillträde till systemet då lösningarna var selektiva och behovsprövade. Detta system i kombination med låg arbetslöshet beskrivs som den svenska välfärdsstaten. (Hjort 2006, s.15).

Torbjörn Hjort (2006, ss. 100-101) menar att det under de senaste årtiondena har funnits en ideologisk trend som går mot mindre offentligt åtagande och ett större individuellt och privat åtagande. Förändringen verkar tydligast för de med socialbidrag. Försörjningsproblem har gått från strukturella orsaker till mer individuella orsaker såsom individens egen vilja och motivation. Samtidigt ställs nationella och internationella krav att kostnaderna för välfärden ska minska. I en rapport från Socialstyrelsen (2004) framgår det att intresset för frivilliga organisationers verksamhet har ökat under de senaste åren, både det arbete som bedrivs ideellt och det som utförs av anställda. En anledning till det ökade intresset är att allt fler organisationer producerar välfärdstjänster på uppdrag av kommuner eller får ekonomiskt stöd för att driva viss verksamhet. Det pågår en diskussion i samhället om hur den sociala omsorgen ska organiseras i framtiden och vilken roll de frivilliga organisationerna ska ha. Omfattningen av deras arbete har varierat och vissa menar att frivilligorganisationerna kan stå för olika värden såsom att ge brukarna ökad valfrihet och lätta på den ekonomiska bördan för den offentliga sektorn medan andra ser en fara i att den grundläggande välfärden kan försämrans om mer ansvar läggs ut på frivilligorganisationer. (ibid.).

Enligt Torbjörn Hjort (2006, ss. 12-26) förefaller det som att försörjning allt mindre handlar om innehållet i socialbidraget och mer om rättigheten till bidrag över huvud taget. Att sortera, ställa krav och bedöma om individen har en egen skuld i sin försörjning beskrivs uppta stora delar av det ekonomiska biståndet. Moraliska uppfattningar kring ekonomiskt bistånd upprätthålls av samhället och välfärdssystemet. (ibid.). Att behöva leva på socialbidrag förenas ofta

med en känsla av skam. Det kan ses som ett problem men även som ett instrument för att begränsa efterfrågan. Samhällets tolerans verkar svikta för de bidragstagare som står utanför arbetsmarknaden. Behovet av bistånd kopplas mer till individuella orsaker, till exempel att individen egentligen inte behöver bistånd eller att denne fuskar sig till det. Det är vanligt att socialbidragstagare har konkret erfarenhet av nedlåtande behandling och attityder från stora delar av samhället, även välfärdssystemet själv. Om en individ får socialbidrag skapas ett motstånd inte bara mot sig själv utifrån skamperspektivet men även från samhället. Individen tvingas gå mot samhällets normer för att klara sin försörjning. (ibid.).

Ovanstående kan kopplas till Leif Roland Jönssons (2003) avhandling om arbetslöshet, ekonomi och skam. Utifrån ekonomi-skam modellen analyseras förluster vid arbetslöshet: en sida som rör inkomster såsom lön och en sida som rör social prestige, status och aktning. I sitt resultat har han funnit ett starkt samband mellan kombinationen av stor ekonomisk påfrestning, skamgörande erfarenheter – till exempel att bli betraktad på ett nedvärderande sätt - och att drabbas av allvarlig självs kattad ohälsa, till exempel sömnproblem och nedstämdhet. Relationerna i familjen påverkas negativt eller mycket negativt, framför allt individens relation till barnen. Individerna var mer oroliga för att bli beroende av socialbidrag då det är skamligt att vara beroende, än oroliga för att klara sig ekonomiskt. (ibid.).

Pia Miltons (2006) avhandling innefattade 509 socialbidragstagare varav cirka hälften deltog i Uppsalamodellen och de övriga deltog utifrån ett mer traditionellt arbetssätt. Det visade sig att kravet på motprestation inte var mer framgångsrik än det traditionella arbetssättet, snarare något sämre att lösa bidragsbehovet. Samtidigt som aktivering kan få in individer på arbetsmarknaden kan den också bidra till ökad marginalisering och utslagning för de som av olika skäl har svårt att få arbete. Om individen upplever misslyckanden trots alla ansträngningar att söka jobb, är risken större för känslor av kränkhet och hopplöshet. Hon säger att socialtjänsten måste anpassa kraven efter den enskilde individen och att insatserna måste ha tydliga mål så att effekten kan utvärderas. (ibid.).

3.3 Arbetsmiljö

Henric Nilsson (2007, ss. 58-61) utgår från en intervjuundersökning med 418 socialsekreterare. Den visar att brister i arbetsledning, byråkrati och organisationsfrågor är orsaken till att 60 procent av socialsekreterarna söker nytt arbete. Minst femtio procent av socialarbetarna enligt artikeln anser sig bland annat inte kunna leva upp till lagens mening, att klientens behov inte styr biståndsbedömningen eller att de upplever bristande respekt från politiker i arbetet. (ibid.).

Socialvetenskap (2004) presenterar en undersökning av Kristina Aurell. Den baserades på intervjuer med tio chefer inom socialtjänsten i Skåne rörande deras syn på den psykosociala arbetsmiljön (ibid.) och enkätintervjuer med socialsekreterare (SKTF 2004). Cheferna tror sig ha en god uppfattning om arbetsmiljön och socialsekreterarnas situation (ibid.) men undersökningen visar att de inte längre har den inblick som de själva tror. Många socialsekreterare beskrivs känna låg optimism i arbetet med klienter på grund av tidsbrist (Socialvetenskap 2004). Chefernas roll beskrivs som svår och överbelastad. Socialsekreterarna upplever sig inte ha den delaktighet och det inflytande som cheferna tror att de har. Ledningen behöver mer insikt ur ett vardagsperspektiv (SKTF 2004).

3.4 Myndigheters ansvar utifrån Socialtjänstlagen (SFS 2001:453)

Socialtjänstlagens portalparagraf (SFS 2001:453, 1 kap. 1§) säger att socialtjänsten utifrån en demokratisk och solidarisk grund skall främja människors ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor och aktiva deltagande i samhällslivet. Socialtjänsten skall också ta hänsyn till individens ansvar för sin egen och andras sociala situation, frigöra och utveckla enskilda och grupperns egna resurser och respektera människors självbestämmanderätt och integritet.

Lagen förändrades för att betona samhällets grundläggande skyldighet att stödja enskilda och den enskildes rätt att själv kunna bestämma över sin situation (Norström & Thunved 2007, ss. 31-32). Detta ansvar inkluderade förutom individen även kringliggande organisationer i samhället. Med att frigöra och utveckla enskildas och grupperns egna resurser menas bland annat att alla har en inneboende möjlighet till personlig utveckling. För att kunna förverkliga detta

krävs ett ansvarstagande hos myndigheten och dess anställda men även hos de individer och grupper som berörs. (Ibid.).

Enligt Norström och Thunved (2007, s. 33) finns det ingen grund att misstro människors vilja eller förmåga att förändra sin situation om möjligheterna erbjuds. Snarare menar de att människors vilja till inflytande och ansvarstagande har ökat. Socialtjänstens resurser för stöd och hjälp har minskats samtidigt som de sociala problemen har ökat. Dessutom ökar kraven på fler aktiva insatser från socialtjänsten. Detta, enligt författarna (ibid.), kommer att kräva ett samhälle med fler verksamheter som har särskilda resurser eller som har specialiserat sig på olika grupper. Här anges brukarinflytandet som viktigt; ökad integritet och självbestämmande samt ett mer serviceinriktat arbetssätt. (Ibid.)

I det andra kapitlet (SFS 2001:453) framgår att kommunerna, förutom andra huvudmän, har ansvar för sin lokala socialtjänst. Det tredje kapitlet (ibid.) beskriver Socialnämndens ansvarsområde vilket bland annat innefattar samhällsplanering, uppsökande verksamhet, samarbete med utomstående samhällsorganisationer samt ansvaret för bistånd, stöd och rådgivning. Det fjärde kapitlet (ibid.) reglerar det ekonomiska biståndet vilket säger att individen har rätt till försörjningsstöd och livsföring i övrigt om behovet inte kan tillgodoses på annat sätt.

3.5 Socialtjänstlagens syn på individens ansvar

Enligt portalparagrafen har individen ansvar för sin egen och andras sociala situation.

Under 4 kap. 4§ (SFS 2001:453) villkoras individer som får försörjningsstöd. Det finns bland annat ett krav att delta i anvisad praktik eller annan kompetenshöjande verksamhet, särskilt för personer under 25 år för att motverka det man kallar för passivt bidragsberoende (Norström & Thunved 2007, ss. 89-92). Skälig hänsyn skall tas till individuella önskemål och förutsättningar och alltså vara realistiska och uppfyllbara utifrån individens situation. Detta gäller inte individer med exempelvis allvarliga missbruksproblem och beteendemässiga störningar där de grundläggande problemen går först (ibid.). Försörjningsstödet kan reduceras eller vägras enligt 5§ om individen inte fullföljer bestämmelserna enligt 4§. Godtagbara skäl finns och räknas som sjukdom, saklig vägran på grund av olämplig insats eller särskilda andra åtaganden. Lagstiftarna menar dock att det ska finnas en upprepad misskötsamhet för att vägra stöd (ibid., s. 92).

4. Teoretisk utgångspunkt

4.1 Empowerment

Vi har valt det teoretiska begreppet empowerment. Vi redogör först för dess grunder och anledningen till vårt val av detta begrepp. Vi presenterar sedan några för oss grundläggande inriktningar inom empowerment under avsnittet för resultat och analys. De är socialt kapital, medvetenhet och mobilisering, makt, förändring på mikro- och makronivå samt det dubbla uppdraget. Empowerment enligt nedan utgår från synen att människan kan agera utifrån en egen kraft och att företrädaren på olika sätt kan hjälpa människan att själv nå denna kraft. Vi anser att teorin kan hjälpa oss att beskriva det sociala arbetet med denna kraft men även hur företrädarna ser på ansvarfrågan och sin egen roll som just företrädare.

4.2 Begreppet empowerment

Empowerment kan förklaras som att tillskansa styrka, kraft och makt (Askheim & Starrin 2007, s. 19) men betydelsen beror på i vilken situation det används. Inom brukarmedverkan och i socialt arbete definieras empowerment som *maktöverföring*; att överföra makt från expertisen och den hjälpande instansen till brukare av tjänsterna (Rønning 2007, s. 40). Inom organisationsteori och ledarskap innebär begreppet att *myndigförklara* medarbetare för att skapa ansvar och självständighet. Utifrån marxismen förklaras det som ett sätt att *maktmobilisera* sig och inom psykoanalysen ses begreppet som ett sätt att *uppnå en inre medvetenhet*. Utifrån Jürgen Habermas förklaring innebär empowerment en frigörande roll på samhällsnivå. (ibid. ss. 40-42). Begreppet kan också definieras som följer:

Empowering practice, like the demands of the user movements it serves, seeks change not only through *winning power* – bringing to those who have been oppressed the exercise of control over what happens to them – but through transforming it. (Mullender och Ward, 1991 se Adams 2003, s 9).

[...] theory concerned with how people may gain collective control over their lives, so as to achieve their interests as a group, and a method by which social workers seek to enhance the power of people who lack it [...]. (Thomas och Pierson, 1995 se Adams 2003, s 9).

4.3 Empowerment ur ett historiskt perspektiv

Socialt arbete enligt empowerment har förändrats under tid och begreppet har förlorat en del av sin grundbetydelse som utgick från en klar kollektiv och politisk inriktning. Den politiska prioriteten beskrivs ha gått från frågor om ekonomisk och social rättvisa, minskade sociala klyftor och full sysselsättning till att handla om individuellt självförverkligande inom en marknadsmodell. (Askheim & Starrin 2007, ss. 10-12).

Empowerment blev stark i USA på 1960-talet (ibid.). Begreppet kopplades till den sociala aktivitetsteorin och de sociala proteströrelserna i USA som engagerade sig i det som beskrivs som de förtryckta människornas situation. Arbetet innebar långsiktigt och kortsiktigt stöd till utsatta människor. Den radikala traditionen i socialt arbete anser att kollektivet kan mobilisera mycket mera kraft, kreativitet och kunnande för att nå sitt mål. Empowerment i 1970- och 1980-talets hjälpsektor var en reaktion mot myndigheterna och en paternalistiskt syn att individen är passiv, okunnig och i behov av styrning. Människan enligt empowerment är en aktör som själv vet var problemet finns. Individens makt över tillvaron kommer genom att stödja och stärka varandra samt genom att de kämpa för att göra sina röster hörda; för att få möjlighet att delta på lika villkor. Arbetarrörelsen ges som ett viktigt exempel på en folkrörelse. (ibid.).

På 1990-talet började empowerment användas på allvar i Sverige (ibid.). Politiker ville finna lösningar och förebygga problem inom områdena hälsa och socialt arbete. Ursprungligen användes det ur ett gräsrotsperspektiv av den politiska vänstern. (ibid.). Idag har både den politiska vänstern och högern plockat delar ur empowerment begreppet eller som författarna säger: "Man ser den färg man vill se. Den tillfredsställer allas önskningar." (Askheim & Starrin 2007, s. 11). Den politiska prioriteten har gått från frågor om ekonomisk och social rättvisa, minskade sociala klyftor och full sysselsättning till att handla om avpolitisering och individuellt självförverkligande inom en marknadsmodell (ibid.)

4.4 Teoretiska förklaringsgrunder

Begreppets teoretiska och ideologiska grund (Rønning 2007, ss. 41-43) utgår från marxismen och psykoanalysen. Utifrån marxismen ville Karl Marx frigöra arbetarna från kapitalisternas

förtryck vilket kunde uppnås om arbetarna organiserade och mobiliserade sig mot de förtryckande aktörerna. Sigmund Freuds (ibid.) psykoanalys kopplar människans frigörelse till det mentala fångelsets förtryck. Om individen går i samtal och därigenom får en medvetenhet om problemet blir individen fri från förtrycket. I sammanhanget kan man säga att till skillnad från Marx såg inte Freud andra objekt som förtryckande utan de egna mentala hindren. Rønning (ibid., ss. 41-42) menar att Jürgen Habermas kombinerade marxismens och psykoanalysens grunder i ett samhällsperspektiv: det är samhällsvetenskapens roll att medvetliggöra förtryckta grupper om sin situation så att de sedan kan göra något åt den.

Enligt Robert Adams (2003, ss. 5-6) är empowerment något grundläggande och viktigt i socialt arbete; inte en specifik metod i sig. Individen är nyckeln till sin egen lösning: om individen får kunskap om problemets ursprung höjs medvetandet och denne blir då en del av problemlösningen. Individen måste sedan själv agera för att kunna lösa problemet. (ibid.). Steiner (1975, ss. 80-105 se Adams 2003, s. 6) menar att empowerment inte handlar om att andra ska agera åt individen utan snarare frigöra och möjliggöra detta arbete. Det finns två sorters empowerment (Andersen m.fl. 2003 se Askheim 2007, s. 21). Horisontell empowerment handlar om kollektiv mobilisering och att stärka förmågan mellan aktörerna. Vertikal empowerment handlar om att förstärka aktörernas maktposition i riktning uppåt i makthierarkin. (ibid.)

5. Presentation av resultat och analys

5.1 Erfarenheter från Polen

Polen beskrivs som ett land i utveckling inom sociala och ekonomiska frågor. Alla intervju-personer är överens om att individen har svårt att påverka makthavarna. Från universitetets håll beskriver intervjupersonen att socialtjänsten är mycket hårt hållen och administrativ. Även om den genomgår en förändring så går det långsamt och det behövs ett mer aktivt socialt arbete. Intervjupersonen vid universitetet säger också att han anser att ett empowerment arbete är viktigt. Socialarbetarna behöver vara kritiska mot makthavarna för att kunna få igenom förändringar för individen.

Socialtjänsten beskriver att de arbetar enligt ett effektivt datorsystem. Genom det kan de snabbt omfördela resurserna i det sociala arbetet vartefter stadsdelarnas behov förändras. De säger också att skolsystemet i Polen innebär obligatorisk skola till och med gymnasienivå. De har en mycket låg frånvaro i skolan vilket upprätthålls genom en hård bevakning av barn och unga i samhället samt genom en snabb kontakt med deras familjer om problem skulle uppstå. Vad gäller arbetslösa är de enligt socialtjänsten uppdelade efter grupper: de korttidsarbetslösa, de som har ett litet hinder men söker arbete och de som är mer passiva. Resurserna anpassas efter individens förutsättningar.

Kyrkan menar att den katolska kyrkan i Polen har en naturlig närhet till samhället och att de samarbetar med socialtjänst och skola. Intervjupersonen anser att de har en större insikt i familjernas liv än myndigheterna. Detta gör att de har större kunskap om vad familjerna behöver. Socialtjänsten beskriver att det ideella arbetet är utbrett och att uppdrag hos de ideella organisationerna bland annat finansieras genom socialtjänsten. Det är ideella individer som främst sköter detta arbete. Vår intervjuperson från universitetet vet dock inte om han tror att social ekonomi är lösningen i det sociala arbetet. Alla respondenter säger att Polen har stora problem med fattigdom och arbetslöshet. Det framgår från vårt besök att Kraków har problem med bostadsbrist, alkoholmissbruk och fattigdom. Socialtjänsten beskriver att de har få boenden för hemlösa och att många lever i stadens uppvärmningssystem då härbärgena är få. Pengarna har centraliserats till en liten grupp människor i Polen. Enligt universitetet är det en illusion att landet har en bra ekonomi då pengarna som kommer in i Polen utgörs av skatt från de som arbetar i utlandet. Universitetet kan se ett problem med barnen i de fattiga familjerna.

Han ser en oroande tendens att de tappar viktiga socialiseringsnormer när föräldrarna inte har arbete. Vår empiri visar att uteslutning från arbetsmarknaden även skapar problem för individen i Sverige.

Nedan presenteras vår studie från Helsingborg där vi har studerat företrädarnas arbete med människor som står utanför arbetsmarknaden.

5.2 Ansvar

5.2.1 Vikten av ansvar

Utifrån frågan om hur intervjupersonerna ser på individen respektive samhällets ansvar anser alla att samhället har någon form av ansvar, särskilt när individen inte kan klara av sin egen livssituation. Heberlein (2005, ss. 130-152) menar att ansvarstagande något viktigt. Vår studie visar att några av intervjupersonerna anser att människor i Helsingborg får bära ansvar för omständigheter som de inte kan påverka. De beskrivs som begränsade i sina val och möjligheter vilket enligt Heberlein (ibid.) är negativt för den egna förmågan till ansvarstagande och känslan av självrespekt. Vi frågade intervjupersonerna om de kunde se några hinder för att individen ska kunna påverka sin egen situation eller på vilket sätt de ser att de samhälleliga förhållandena och de strukturella hindren påverkar individen. Dessa hinder kan presenteras som: bostad, arbete, diskriminering, byråkrati och samhällets resurser.

5.2.2 Hinder för individen att ta ansvar

De flesta av intervjupersonerna anser att *bostadslösheten* är ett stort bekymmer i Helsingborgs stad. Merparten ser att utsatta grupper såsom invandrare, missbrukare eller psykiskt sjuka har särskilt svårt att få bostad. Orsaken är samhällets attityd till dessa individer, den konkreta bristen på bostäder och svårigheten att få bostad om du inte har ett arbete. Fredrik vid Socialnämnden är medveten om problemet. Han nämner mer tillfälliga lösningar, till exempel Bredbo³. Problemet är dock att det rent generellt är svårt att få tag på ett permanent och eget boende hos hyresvärdarna. Det bekräftar av två av intervjupersonerna från kyrkan och UVN. Petra från UVN säger att många av klienterna från hennes del av socialtjänsten inte har

³ Bredbo på Bredgatan i Helsingborg tillhör boendekategorin bemannade härbärgen/lågtröskelboende under Socialförvaltningen (Helsingborg 2007, s. 9).

samma förutsättningar som andra medborgare att få arbete eller bostad. Hon anser problemet kräver att socialarbetare och klienter engagerar sig i frågan. Anna från UVN säger:

[---] Och så kommer då det här nu med boendefrågan, den är väldigt aktuell när det gäller flyktingfamiljer till exempel [...] så att det är något som man måste ordna själv, där man ser att det påverkar introduktionen mycket. Vi vet inte riktigt i hur stor grad men det ska man kartlägga och så. Men att om man inte har en stabil boendesituation så kan man inte heller ta till sig svenskundervisning. Det är ju liksom givet egentligen.

Fyra av intervjupersonerna inom UVN och Kyrkan säger att *arbetsmarknaden* inte är tillgänglig för alla. Två av intervjupersonerna talar särskilt om att det sker en *diskriminering* av vissa grupper som får kämpa hårdare än andra på grund av faktorer som språksvårighet, namn eller utseende. De beskriver att det finns stora hinder utanför myndigheterna, till exempel motstånd hos arbetsgivare, och att detta kan bekräfta individens känsla av att inte duga och att inte vara behövd. Även graden av arbetsförmåga och fängelsevistelse beskrivs av fyra intervjupersoner som orsaken till att individen utestängs från arbetsmarknaden. De menar att det antingen beror på samhällets attityd till anställbarhet eller att samhället inte kan erbjuda arbete trots att individen har någon form av förmåga. Lärlingsyrken och arbeten utan krav på utbildning beskrivs som lösningar för dessa grupper. Berit från kyrkan säger så här om samhällets attityd:

Och sedan kräver det ju en arbetsgivare som vågar. Som vågar visa att.. ja, sköter du dig så är du välkommen. Alltså liksom på något sätt att det finns en tilltro ute i samhället. För det är.. det är ju inte bara en trasig individ som ska ha tilltro till människorna. Vi som samhälle måste ju också visa tilltro till människor.

Fyra av intervjupersonerna anser att *byråkratin* i olika förvaltningar är ett problem och att den enskilde hindras att ta kontakt när det behövs. De menar att kontaktbarheten kan förbättras. Så här säger Fredrik från Socialnämnden:

[...] tillgängligheten måste bli bättre. Vi kan inte vara en telefonsvarare. Du svarar inte alls och det är hänvisning. Det är ju liksom helt frustrerande när man kanske är i en dålig situation... och kanske måste prata med någon. Kanske inte just handläggaren man får tag på, men att någon svarar på den avdelningen. Sânt håller vi också och tittar över. Det är ju jätteviktigt för människor. Man vet ju själv hur frustrerad man är ibland när man ska ringa någon myndighet och.. ja. Tar flera timmar innan man kommer rätt.

Socialnämnden anser att det behövs fler organisationer som inte myndighetsstämplar eller registrerar individen, till exempel Dynamis⁴. De flesta av kyrkans medarbetare säger att det många gånger är en fördel att inte vara en myndighet då individen inte går in i försvar på samma sätt och de känner att de kan göra en motiverande insats tidigare än myndigheterna, särskilt genom små vardagliga samtal. De menar att det handlar om att fånga individen här och nu. Två personer från kyrkan anser dock att samhället lägger över mycket ansvar på olika ideella föreningar såsom kyrkan i Helsingborg.

Norström och Thunved (2007, s. 33) skriver att det ställs större krav på Socialtjänsten. De sociala problemen har ökat men resurserna för stöd och hjälp har minskat (ibid.). Fredrik från Socialnämnden ser en tendens att kommuner och skola får ta allt större ansvar för områden de inte anser sig ha kompetens till, exempelvis inom psykiatrin. Drygt fem intervjupersoner säger att *samhället har begränsade resurser*, till exempel lång väntetid för att få komma till en socialsekreterare, arbetsförmedlare, psykiatrin eller missbruksbehandling. Utifrån individens egen förmåga säger Anna från UVN att det även handlar om individens insikt eller kraft att efterfråga den hjälp som denne behöver. Här ser Anna en konflikt mellan att ansvaret ligger mycket på den egna personen, att denne får rätt resurser, respektive att alla inte har förmågan att begära den vård de egentligen behöver. Anna förklarar det så här:

Vissa har inte insikten och vissa kanske någonstans har den men man kanske inte klarar att ta tag i det ändå, att det bygger väldigt mycket på en själv [---] men om man inte har egen insikt eller kraft så får man inte det heller och då får man ju aldrig chans att riktigt vara självständig ändå. Alltså risken är att det liksom går... det är antingen eller, antingen är det någon annan som bestämmer totalt över en eller så bestämmer man själv och då faller allting, då fungerar det inte, då kan man ju undra, vad är det för självbestämmande egentligen? Om det då innebär att man lever under väldigt miserabla förhållanden.

Minst fyra av intervjupersonerna talar specifikt om hemlösa och missbrukares situation i Helsingborg. Hälften av alla intervjupersoner anser att samhället väntar för länge med att göra en insats vilket påverkar individens motivation negativt. Fredrik och Frida säger så här:

[---] sedan har vi LVM men det är ju inte så vanligt idag, vi försöker ju lösa det här på hemmaplan. Vi har ju rätt många boenden själv i staden för missbrukare och så. Så där är ju inte så många som blir omhändertagna. Faktiskt. Där kanske man kan tycka ibland att man skulle behöva göra fler. Mer än man gör. Ja, men tyvärr blir det ju en kostnadsfråga ibland, tror jag då, bland tjänstemännen. Man försöker väl undvika det in i det längsta. (Fredrik, Socialnämnden)

⁴ Dynamis är en verksamhet främst för barnfamiljer som lever och bor i Helsingborg. Besöken är kostnadsfria, ingen registrering och inga journaler förs. Arbetet sker under sekretess men omfattas av anmälningsplikt. (Helsingborg 2008).

[---] vi tycker det är bra det här att vi har god kontakt. Det är lätt för oss att ringa till LVM-handläggaren, det är lätt för oss med de här kontakterna. Så vi blir inte alls motarbetade, men det här när en individ vill ha hjälp, att det då tar tid. Det kan ta upp till två veckor innan man kan få en tid hos en socialsekreterare och det är lång tid. Det är ett stort hinder. (Frida, kyrkan)

Merparten av intervjupersonerna talar om vikten av att ha ett förebyggande arbete för att motverka sociala problem vilket stämmer väl med Socialtjänstlagens (SFS 2001:453) intentioner. Det framgår inte av intervjuerna hur Helsingborgs stad aktivt arbetar för att strukturellt förändra gruppen missbrukares eller hemlösas situation. Flera av de vi har talat med beskriver det som ett stort problem för Helsingborgs stad. Socialnämnden och Socialförvaltningen säger i övrigt att det finns pågående förebyggande arbete såsom ett mobilt resursteam⁵. Det som framgår från våra intervjuer är att insatserna handlar om att arbeta aktivt med förebyggande åtgärder främst för barn, unga och deras familjer.

Petra på UVN anser att samhället har ansvar att motverka långvarigt ekonomiskt bistånd. Jonas på Socialförvaltningen säger att de arbetar förebyggande med familjer i detta område genom att de följer barnens skolsituation. Petra menar att det orsakar en maktlöshet som kan göra att individen tappar sin förmåga att ta hand om sitt eget liv och lämnar över ansvaret till tjänstemannen. Om en individ lever en lång tid under en myndighet sänks individens självförtroende⁶ och denne får en låg och negativ självbild.

5.2.3 Ansvar kräver medvetenhet

Våra intervjupersoner säger att individen har och ska ha ett ansvar för sitt eget liv, men att det finns en lägsta nivå för vad en individ kan klara av utan samhällets hjälp. Några av de vi har talat med på Socialförvaltningen och UVN säger att socialarbetaren måste ha en förmåga att kunna avgöra när individen är mogen för ett visst ansvar, att invänta individens förståelse för situationen. Alla intervjupersoner har på olika sätt sagt att ansvarsförmåga också kräver en insikt om sin situation. Petra från UVN säger så här:

⁵ Enligt intervju med Socialnämnden och Socialförvaltningen är det mobila resursteamet en mindre grupp bestående av bland annat socialsekreterare som vid behov kan åka ut till barn och ungas skola och familjer. De erbjuder bland annat samtal, stöd och utbildning.

⁶ Självförtroende handlar om graden av tilltro till den egna förmågan. Ett gott självförtroende betyder alltså en hög tilltro till den egna förmågan. Kan även kopplas till begreppet självkänsla. (Nationalencyklopedin 2008b).

Jag tror att alla människor kan ta ansvar för sina handlingar, utom kanske de som är allra sjukast. Då får man kanske förstå på ett annat sätt. Psykiska hinder som är väldigt stora; personlighetsstörningar, de har kanske inte förmåga att kunna göra det. Men jag menar, om det finns en viss grad av hälsa [---] För människan tar ansvar ändå men är kanske inte medveten om det. Tar kanske ansvar om sina barn, kanske tar ansvar att hyran blir betald, kanske tar ansvar för många områden men den personen förstår ju inte det, att han gör det. Då är det min uppgift kanske att få den att förstå att du gör saker som du tar ansvar för. [...] det är jätteviktigt, för tar inte individen ett eget ansvar så är det väldigt svårt att starta någon förändringsprocess.

Det kan vara en långvarig process att få individen att finna en tro på att det går att göra något och en tilltro till sin egen förmåga. Medvetenhet kan uppnås eller ökas genom att möta individen med det Jonas från Socialförvaltningen kallar: ”förståelse, dialog och delaktighet”. Att lyssna, vara ödmjuk, visa respekt och ha ett öppet sinnelag är faktorer som merparten av intervjupersonerna anser är förutsättningar för att uppnå ett bra möte med individen. De flesta av intervjupersonerna säger också att ett av de större hindren för att kunna påverka sin situation är den egna fysiska eller psykiska hälsan.

Ungefär hälften av våra intervjupersoner menar att ansvaret allt mer riktas mot individen på så sätt att samhället tar allt mindre ansvar. Torbjörn Hjorts (2006, ss. 12-26) rapport visar att biståndsbehovet knyts till individuella motiv, till exempel att individen fuskar sig till bistånd. Att sortera, ställa krav och bedöma om individen har en egen skuld i sin bristande försörjning beskrivs uppta stora delar av det ekonomiska biståndet. (ibid.). Två av intervjupersonerna från UVN talar om individens ansvar inom ekonomiskt bistånd. De anser att det är viktigt med krav på individen men att det kan se olika ut beroende på individens förutsättningar och förmåga. Så här säger Anna:

[---] det är ju ingenting som man bara kommer och kvitterar, utan det finns krav på motprestation. Sedan kan det ju se väldigt olika ut men att det är ju också ett sätt att visa på att man gör ett annat arbete och det är inte kravlöst. [---] synen och sådant svänger ju rätt så mycket och det är ju... Men det finns mycket fördomar givetvis. Och där har vi ju ett ansvar också [...]

Det finns alltså en medvetenhet hos UVN om att ekonomiskt bistånd är särskilt utsatt för moraliska uppfattningar från samhället. Det kopplar vi till Pia Miltons (2006) studie som visar att samhällets krav på motprestation inte fungerar tillfredsställande för att få människor ur bidragsberoende. Snarare har det fått en negativ effekt då orimliga krav och upprepade misslyckanden skapar känslor av kränkthet och hopplöshet hos individen. Milton menar bland an-

nat att kraven måste anpassas efter den enskilde individen. (ibid.). Norström och Thunved (2007, s. 33) anser att individens inflytande är viktigt. Det behövs ett mer serviceinriktat samhälle med fler verksamheter som är specialiserade på vissa grupper (ibid.).

Norström och Thunved (2007, s. 33) menar utifrån Socialtjänstlagen (SFS 2001:453) att det inte finns någon anledning till misstro då människors vilja och ansvarstagande snarare har ökat. Det ställs större krav på Socialtjänsten och de sociala problemen har ökat men resurserna för stöd och hjälp har minskat (ibid.). Fredrik i Socialnämnden ser en tendens att kommuner och skola får ta allt större ansvar för till exempel psykiatri. När samhället enligt Heberlein (ibid.) befriar sig från ansvaret för de utsatta anser det sig inte heller ha någon skuld i individen olycka. Om samhällets uppfattning är att det är rättvist blir synen att var och en får det de förtjänar (Nilsson 2003 se Heberlein 2005, s. 132). De som anses ha gjort fel får skylla sig själva.

Moralen att individen ska arbeta och göra rätt för sig kan kopplas till välfärdssystemets historia och således ekonomiskt bistånd (Hjort 2006, ss. 18-22). Individer som ses som orättmätiga offer är odugliga att själva styra sina liv och har inte heller rätt till omsorg, sympati eller särskilda förmåner (Heberlein 2005, s.132). Vi anser att detta resonemang kan kopplas till Hjort (2006, s. 12-26) som skriver att samhället verkar svikta i sitt tålmod med människor utanför arbetsmarknaden. Det är vanligt att socialbidragstagare bemöts nedlåtande av samhället (ibid.) vilket några av våra intervjupersoner bekräftar. Berit från kyrkan säger att bemötandet är särskilt viktigt då vissa individer har en större känslighet och svårighet att klara av sin sociala kontakt med andra människor. Det försvårar mötet bland annat med myndigheter då det skapar en större känslighet för omvärldens reaktioner. Ett respektfullt bemötande av individen är mycket viktigt för att höja individens självkänsla⁷. Berit förklarar:

[...] alltså går de igång och de skäller ut vederbörande så, ja då är det ju kört där. För det är inte många som tar det för det är inte många som kan låta det rinna av sig och det tycker jag är lite synd. [...] att inte ta åt sig och säga att: du får inte skälla ut mig, jag är en myndighet. Men den här utskällningen kanske inte ett dugg handlar om den här personen, det kanske bara är en reaktion. [...] Det var inte så att det var fel på socialsekreteraren, men det var något som var känsligt som hon eller han inte visste om. Men så blir det en konflikt som är så onödig. Och där tycker jag, där har samhället jättemycket val.

⁷ Känslor och värderingar som en del av en persons självmedvetande. Självkänslan kan ses som hur nöjd man är med sina prestationer jämfört med vad man förutsatt sig eller hur man tror att man värderas av andra. Självkänslan beskrivs påverka kognition, emotion och motivation och att den är av betydelse för den individuella utvecklingen, den psykiska hälsan och välbefinnandet. (Nationalencyklopedin 2008c).

Leif Roland Jönsson (2003) har kommit fram till att socialbidragsberoende medför känslor av skam vilket bekräftas av Torbjörn Hjort (2006, s. 12-26) och några av de vi har talat med. Stor ekonomisk påfrestning i kombination med skamgörande erfarenheter, till exempel att betraktas nedvärderande, är enligt Jönsson (2003) negativt för den egna hälsan och de sociala familjerelationerna. Samhällets roll i anslutning till detta behandlar vi nedan.

5.3 Empowerment och socialt kapital

Socialt kapital beskrivs som den sociala strukturens livsduglighet och effektivitet och kan innebära allt från individens sociala nätverk till större politiska system. Graden av tillit mellan individ och struktur påverkar kapitalet positivt eller negativt. (Øvrelid 2007, s. 58). Detta kan även kopplas till det vi tidigare har skrivit utifrån mobilisering.

Socialt kapital (Nationalencyklopedin 2008d) kan också ses som de egenskaper som de sociala relationerna har som gör att samverkan mellan människorna grundas på en känsla av tillit. Följden av socialt kapital gör att människor ömsesidigt tror på varandra och samverkar i positiv anda. Det är en fördel för samhället och den politiska demokratin. I ett samhälle med litet socialt kapital anses det som svårt att bygga upp en medborgaranda och följaktligen institutioner. Det hävdas att grunden för västdemokratierna, där socialt kapital var en förutsättning, försvinner och går mot en isolering av individen. (ibid.).

Långtidsarbetslöshet orsakar uteslutning inte bara från arbetsmarknaden men även från andra områden och det blir en förlust i det sociala kapitalet. De sociala myndigheterna beskrivs sällan kompensera för denna förlust. En brist i det nordiska välfärdssystemet är att klienten inte får tillgång till god social gemenskap eller socialt kapital som tillit, tydliga sociala normer eller sociala nätverk. (Øvrelid 2007, ss. 58-61). Vår studie visar brister i bemötandet.

5.3.1 Brister i bemötandet

Merparten av de vi har intervjuat betonar vikten av ett bra bemötande av individen för att stärka tilltron, inte bara till den egna förmågan men även till den person eller organisation som klienten möter. Hälften av de intervjuade anser dock att det finns brister i bemötandet. Utifrån vår studie kan vi inte se att detta problem existerar endast hos myndigheter. Snarare

handlar det om erfarenhet av andras bristande kompetens i hur man bemöter människors reaktioner. Mötet och bemötandet beskrivs av nästan alla som mycket viktigt för resultatet i arbetet med individen. Där ser vi en koppling till arbetet med individens känsla av tilltro till den egna förmågan och således även till individens självkänsla och självförtroende. Orsaker till ett negativt bemötande anges till exempel vara bristande resurser i välfärdssystemet såsom otillgänglighet och tidsbrist eller personlig lämplighet i form av till exempel självkänedom eller empatiförmåga.

Ovanstående anser vi kan kopplas till Bengt Starrin (2007, ss. 65-66) som säger att känslor av skam motverkar empowerment och stolthet främjar den. Att komma till sin rätt i sociala sammanhang ökar den känslomässiga energin med känslor av entusiasm, solidaritet, självförtroende och handlingskraft. Negativa sammanhang dränerar oss på energi och känner missmod, håglöshet och maktlöshet. Mot bakgrund av Thomas Scheff och Susanne Retzinger menar Starrin (ibid.) att skam signalerar hotande och osäkra sociala band i motsats till stolthet som visar på trygga och säkra band. Skammen påverkar hela självet, skadar självförtroendet och gör att individen istället drar sig undan offentligheten. Viljan till mobilisering minskar (ibid. s. 74-75). Stoltheten ökar benägenheten att handla och ta egna initiativ. Alla vi har intervjuat säger att de individer de möter eller har mött i sitt arbete ofta har en låg självkänsla eller ett lågt självförtroende vilket hör ihop med en negativ tilltro till den egna förmågan. Företrädarnas arbete med individens tilltro beskrivs nedan.

5.3.2 Arbetet med individens tilltro till den egna förmågan

Åtta av nio intervjupersoner betonar vikten av bemötandet av klienten i arbetet för att stärka tilltron, inte bara till den egna förmågan men även till den person eller organisation som klienten möter. Viktiga faktorer i bemötandet beskrivs vara att visa öppenhet, att verkligen lyssna, att visa respekt och att vara ärlig. Mötet och bemötandet beskrivs av nästan alla som mycket viktigt för resultatet i arbetet med individen och dennes självkänsla och självförtroende.

Alla intervjupersoner anser att individen har någon form av inneboende kraft. Sex av företrädarna arbetar i nuläget direkt med individen i stödjande samtal för att medvetliggöra om eller stärka tilltron till denna kraft. Nästan alla av dessa sex framhåller samtalet eller mötet som ett viktigt redskap i arbetet med individen. Jonas från Socialförvaltningen förklarar mötet så här:

[---] du och jag möts, då måste jag liksom ha någon slags öppenhet för dig. Jag måste vara känslig för hur du reagerar. Någonstans ha en känslighet för hur du känner dig, någon slags förståelse för hur du har det. Man ska visa något slags intresse för hur du reagerar; ditt kroppsspråk, vad du säger och sådant där. Försök förstå dig. Och förhoppningsvis kommer du uppfatta det försöket till kontakt positivt. Att jag vill dig väl.

Tre av de intervjuade säger att grundläggande förutsättningar från uppväxten påverkar individens tilltro till den egna förmågan. Förutsättningarna beskrivs till exempel vara individens känslighet för svårigheter, vilken förmåga individen har att kunna tänka ur ett bredare perspektiv samt förmågan att kunna se sammanhang eller att kunna se alternativ. Andra faktorer som nämns är hemförhållanden, förhållanden i den övriga uppväxtmiljön såsom skola samt vilka förebilder individen har haft i sin uppväxt.

Över hälften av intervjupersonerna säger att det är viktigt att individen känner att någon annan tror på denne men också visar det i handling. Det kan handla om allt från att tro på individens berättelse till dennes förmåga. Detta förklaras som en viktig del i uppbyggnaden av individens självkänsla och självförtroende. Petra inom UVN menar att det är viktigt att inte komma med färdiga lösningar i mötet med klienten utan att först ta reda på om personen har egna strategier. Så här säger Petra om arbetet med att öka individens egen tilltro till sig själv:

[---] Och att öka tilltron till den egna förmågan det är ju genom att bemöta det klienten säger, bekräfta det som är bra. Se kanske känsla av sammanhang hos personen vilken hanterbarhet, vilken begriplighet, vilken meningsfullhet och försök jobba på de här positiva delarna så tror jag att på det sättet ökar tilltron till den egna förmågan. För det mesta när man träffar en människa som har levt utanför samhället under lång tid så är deras tilltro till den egna förmågan väldigt låg. Och då handlar det om att försöka rusta upp den människan. Ge den makt över sitt eget liv och det försöker man så gott man kan.

Den egna tilltron stärks även genom ren konkret handling, där individen genom egna erfarenheter får pröva sina vingar i att ta ansvar och på så sätt se sin egen potential. Frida som arbetar inom kyrkan betonar respekten i mötet. Hon säger:

[---] för något år sedan så kom en, han hade inte varit här på länge. Så sade han: du, jag har en skuld här. Så sade jag, att det vet jag, och då sade han att: jag vill betala. Jaha, det var ju bra. Och då sade han: fattar du hur bra detta känns för mig? Nej, det hade jag inte tänkt på. Jo, sade han: nu är det jag själv som ordnar upp mitt liv, det är inte soc. eller någon annan som går in och ordnar upp det utan det är jag och det känns bra. Och det lärde mig någonting.

Arbetet med tilltron till den egna förmågan kan kopplas till medvetenhet och mobilisering som vi presenterar nedan. Enligt vår studie handlar medvetenhet även om att skapa tilltro till individens egna val och möjligheter.

5.4 Empowerment genom medvetenhet och mobilisering

Paulo Freire (1972 se Askheim 2007 ss. 20-21) menar att förtrycket kan övervinnas genom att bli *medveten* om orsakerna till förtrycket. När individen ser sambandet mellan den egna livssituationen och yttre samhälleliga förhållanden här och nu kan individen handla annorlunda och skapa sig en ny situation (ibid.). Alla som vi har intervjuat säger att de flesta människor innerst inne är medvetna om sina problem. Flertalet säger att många ändå lägger över ansvaret på yttre faktorer och anser att andra styr över deras liv, istället för att själva se sina valmöjligheter eller vad de själva kan styra och påverka. Berit från kyrkan säger att människor som har en lång erfarenhet av problem också har svårare att nå medvetenhet. Hon säger: "[---] Har du gjort det under trettio år, tjugo år så kan man inte säga att du har problem. För det har så många sagt redan [...] man kan inte ta det. För då blir det en anklagelse. För då är det man själv som är problemet [...]". Skuld- och skamkänslor är vanliga.

Petra från UVN säger att hon bedömer individens medvetenhet genom dennes känsla av sammanhang. Petra att individen kan forma ett negativt tänkande, ett offertänkande, som visar sig i negativa tankar och uttalanden såsom; det har alltid varit så, det går inte, ingen vill ha mig. Petra säger så här:

[---] människor som har levt länge i utanförskapet lever ett så kallat omedelbart liv. [...] Man lever idag. Det som hände igår vill jag inte komma ihåg, det var hemskt. Det som kommer framöver vill jag inte tänka på för jag vet inte vad det är. Jag känner att i detta finns någon form av negativ treenighet i utanförskapet som jag har tänkt mycket på. Jag har mat, jag har tak över huvudet och livet går och jag kan hantera det livet jag har idag men nu fasiken pratar hon om ett annat liv som jag inte har, det kanske jag inte kan hantera. Och då hamnar man i den här försvarsmekanismen att sjukdomarna blir sämre eller händer det grejor då... Och det är där man ska stanna lite och försöka fråga människan och förstå att, det är klart att du har kraften men du måste ta fram den.

Flera av intervjupersonerna säger att det oftast krävs en hel del samtal när det gäller att få individen till en medvetenhet. Att kanske visa på de små lösningarna och hur det påverkar i det stora sammanhanget samt att skapa tilltro till individens egna val och möjligheter. Från myndighetshåll framhålls vikten av att socialarbetare inte ska hindra människor i sin bestämmanderätt över sitt eget liv eller i sitt eget ansvar. Det beskrivs som en tendens i socialt arbete

att ibland kräva för lite och på så sätt blockera den egna förmågan att ansvara för sitt eget liv. Berit säger att mycket handlar om att arbeta med att få tillbaka individens självkänsla av att duga och kunna, att individen hittar sina egna resurser och börjar tro på sig själv. Hon säger också att det även kan handla om att individen lär sig ta avstånd från det som inte är bra. Berit menar att individens ansvar är stort men att förutsättningarna kan vara svåra. Hon säger:

Men man borde ha den med sig och tänka liksom. Gör jag den här människan maktlös med detta? Det kan räcka att ställa frågan: hur tycker du att vi ska lösa det här? [...] Alltså att de på något sätt ser en liten, liten lösning. Att de kanske själva kan göra någonting. Jag kan inte göra något, alltså om vi nu tänker på resurserna, men att försöka hjälpa dem att hitta de här små lösningarna. Det kanske bara är så här mycket, men finns det bara något litet som gör att det finns en mening att leva så lever man. För vi har en stark överlevnadsinstinkt.

Enligt empowerment blir vi värddar för vårt eget förtryck när vi gör förtryckarnas medvetande och verklighetsuppfattning till vår eget. En viktig del av medvetandeprocessen är eftertanke och samtal med andra som har samma erfarenhet vilket ger kraft att kämpa för sin frigörelse (ibid.). Hit hör även psykoanalysens förklaring (Rønning 2007, ss. 41-43) vilken har behandlats tidigare. Denna *mobilisering*, att skapa en kollektiv identitet, ger individen styrka att ta sig ur maktlösheten, motarbeta de nedtryckande krafterna och ger mer inflytande över det egna livet. (Askheim & Starrin 2007, ss. 16-22). Enligt Askheims tolkning av Freire är det viktigt att visa att andra delar problemet. Genom att inse att man inte är ensam, genom reflektion och delandet av erfarenheter, ökar övertygelsen om kamp vilket leder det till handling. Det ger större självförtroende, bättre självbild och större kunskaper och färdigheter (ibid.). Några av våra intervjupersoner bekräftar att det är viktigt att se att andra delar samma problem.

Vi frågade intervjupersonerna hur de ger individer möjlighet till kontakt med andra i liknande situationer. Från kyrkans perspektiv säger Denise att Anonyma Alkoholister och Länkarna kan göra stora insatser för individer med missbruksproblem genom att skapa ett sammanhang där individen kan känna sig hemma och dela sina livserfarenheter med andra. Inom kyrkan arbetar man med olika samtalsgrupper och öppna gemenskaper som till exempel caféverksamhet. Socialnämnden och Socialförvaltningen nämner att det finns olika klientgrupper i kommunen där människor kan få stöd, till exempel Dynamis. Inom UVN arbetar de inte med samtalsgrupper men klienterna får möjlighet till att träffa andra i liknande situation om de är

placerade i en insats, till exempel utredningsprogrammet Malva vilket en person säger har öppnat upp för en social samvaro bland en del klienter. I övrigt arbetar de med att informera och hänvisa klienter till olika organisationer som finns i samhället. Petra från UVN säger att ett bra sätt att bryta isolering är när individer får gemenskap med andra och att det även är viktigt efter att de har blivit självförsörjande.

Individer erbjuds alltså direkt eller indirekt möjlighet till samvaro med andra människor. Mer aktiv mobilisering sker genom kyrkans krisverksamheter, till exempel anhöriga till avlidna, eller arbete med ensamstående mammor. Däremot framgår det inte av vår empiri att dessa möten idag skapar den reflektion och det utbyte av erfarenheter som kan leda till verklig handling och förändring av individens marginaliserade situation i samhället.

I vår studie framgår att flertalet av de företrädare som arbetar med samtalet som verktyg anser att praktisk erfarenhet är viktigt i uppbyggnaden av individens egen tilltro till sin förmåga. Det kan gälla positiva erfarenheter i hur personen blir bemött till positiva erfarenheter när den egna förmågan provas. Inom socialtjänsten arbetar de inte själva med mobilisering av individer. Sekretesslagen (SFS1980:100) beskrivs som ett hinder att skapa grupper eller gemenskaper. Med utgångspunkt från Freire menar Alec Carlberg (2005) att ansvar bara kan uppnås genom erfarenhet, inte bara på intellektuell väg. Alltså, ansvar kräver praktik.

Vi kopplar denna frånvaro av mobilisering till Starrin (2007, s. 71-75) som menar att det inte räcker med att de bättre ställda i samhället känner skuld för att medborgare marginaliseras. Det krävs skamkänslor för att skapa en tillräckligt konstruktiv kraft för att få samhället till att skapa en förändring för de sämre ställda. Samhällets språk måste istället vara sammanbindande; alltså uppmuntrande, bekräftande och respektfullt. Språket måste visa att man menar allvar med det man säger. Det skapar ömsesidig trygghet och förstärker individens självkänsla. (ibid.). För att få ett mer hållbart samhälle behöver samhället i sin helhet respektera allas lika värde, tro på individens förmåga och visa en villighet att förändra maktstrukturerna. (Tengqvist 2007, s. 88). Vår studie visar på brister i arbete ur ett makroperspektiv. Vi anser att detta kan kopplas till samhällets motstånd till förändring och makt utifrån empowerment.

5.5 Makt utifrån empowerment

Rolf Rønning (2007) citerar D.H. Wrong som menar att makt är något viljestyrt där någon kan få andra att göra något som de annars inte skulle ha gjort: ”den kapacitet vissa personer har att åstadkomma avsedda och förutsedda effekter på andra” (Wrong 1988, s. 2 se Rønning 2007, s. 34). Den diskursiva alternativt definitoriska makten är makten att definiera vilken uppfattning som ska gälla (Rønning 2007 s. 34). Om en diskurs, ett resonemang, blir det dominerande sättet att se företeelser på blir det en sorts institutionaliserad ideologi, en hegemonisk diskurs. Torbjörn Hjort (2006, ss. 100-101) menar att det under de senaste årtiondena har funnits en ideologisk trend som går mot mindre offentligt åtagande och ett större individuellt och privat åtagande vilket några intervjupersoner bekräftar. Denna trend går att se i förarbetet till Socialtjänstlagen (2001:453) enligt Norström och Thunved (2007, ss. 31-32). Förändringen verkar tydligast för de med socialbidrag. Försörjningsproblem har gått från strukturella orsaker till mer individuella orsaker såsom individens egen vilja och motivation. Samtidigt ställs nationella och internationella krav att kostnaderna för välfärden ska minska (Hjort, 2006, ss. 100-101). Våra intervjuer visar inte att det förs någon diskussion om hur övergången från strukturella till individuella orsaker kan motverkas.

Gemensamt för alla maktformer är syftet att bevara en befintlig situation. Strukturer är medvetet skapade och försök till förändring skapar ett motstånd hos makthavarna (Rønning, 2007, ss. 34-36). Anna Tengqvist (2007, ss. 85-89) hänvisar till Alec Carlberg, grundare av arbetskooperativet Basta, som betonar hur viktigt det är att makthållaren släpper sin maktposition till förmån för målgruppen, i detta fall marginaliserade individer. Tengqvist (ibid.) förklarar att individen måste få kunskap om de begränsande faktorerna och lära sig att ifrågasätta makten och maktstrukturerna. Makten kan användas för att rangordna och urskilja människor som mer eller mindre värda. Detta begränsar individens handlingsutrymme och koncentrerar makten till makthavarna istället för individen. Den som ska hjälpa får då en position över den som ska hjälpas, vilket bidrar till en inlärdd hjälplöshet. Genom att hjälparen istället använder sin makt för att underlätta för individen att använda sin egen makt berikas alla inblandade. Då skapas istället en förändring som ger fördelar till alla utan att någon annan nedvärderas eller begränsas. Berit från kyrkan säger att individens maktlöshet är en farlig känsla:

[...] Så det är därför som jag kan bli frustrerad på myndigheter och så, där man försätter människor så att de känner sig maktlösa. [...] För då spelar inget någon roll, för det spelar ingen

roll vad jag gör. De tror inte på mig ändå och de hjälper mig inte ändå. [...] Sedan säger inte jag att de gör fel för det är jag inte så säker på, det kan inte jag avgöra för de kanske har rätt i att göra det, men [...] det är ju som det här med folk som går i väggen. Det är också samma sak, det här att man inte kan påverka och mycket ovanifrån. Det här är ju kunskap som vi vet ju. Så det är ju inget konstigt.

Rønning (2007, s. 43-47) menar att om individen endast frigörs subjektiv och individuellt enligt psykoanalytisk modell kommer verkligheten, dess oförändrade strukturella maktförhållanden, som ett slag i ansiktet. Individen har fått vingar som inte går att flyga med. Om arbetet går ut på att lägga den huvudsakliga uppmärksamheten till individens möjligheter gör det att individen skuldbeläggs om individen misslyckas. Det blir individens eget fel istället och strukturernas påverkan underskattas. Aktör och struktur hänger samman och en förändring måste göras på både mikro- och makronivå (ibid.).

Kontrollfunktionen beskrivs som viktig och legitim i socialarbetarnas arbete men också begränsande för klienten i att kunna ta ledningen utanför vissa ställda ramar (Rønning 2007, ss. 44-47) vilket vi utvecklar nedan.

5.5.1 Det dubbla uppdraget

Enligt Rønning (ibid.) krävs det att fältet med socialarbetare, vilket vi sammankopplar med rollen som företrädare, erkänner sitt dubbla uppdrag: att samtidigt som de hjälper klienten kontrollerar de också denne. Tydligare och ärligare relationer, där klienten görs medveten om detta uppdrag, är viktigt för att klienten inte ska känna sig sviken och bedragen (ibid.). Som vi tidigare har nämnt är mötet och bemötandet mycket viktigt i arbetet med individen. Jonas från Socialförvaltningen säger så här om den egna medvetenheten i mötet:

[---] Så det är det jag menar att det liksom är sanningens ögonblick, hur det mötet blir. Och om inte jag är medveten om vad jag gör med dig så kan jag ju så att säga... kan ju mina dolda behov på något vis av att dominera dig eller trycka ner dig eller kränka dig eller få makt över dig ta överhanden. Så att därför, det här jobbet ska man inte ta om man inte har bearbetat sina egna motiv till varför man ger sig in i det här yrket. Att handskas man med makt så måste man vara väldigt medveten att makt är din gräns. För den är väldigt stark [...] Därför att om man har makt så kan man använda det på fel sätt. Istället så ska man använda den på ett positivt sätt. Och det är åter igen det här mötet det handlar om. Det är liksom kärnan i det här yrket att det fungerar. Om det fungerar så kan man öppna massor av vägar åt olika håll och om det inte fungerar, så skiter det sig alltså.

En viktig del i socialarbetarens medvetenhet beskrivs vara hur medveten socialarbetaren är om sin roll, vad som styr dennes arbete och den egna uppfattningen om brukarna. Hur socialarbetaren rent praktiskt löser sitt arbete med individen beror på hur medveten denne är om sin roll och dennes uppfattning om var den primära lojaliteten ligger. (ibid.). Inom UVN och Socialförvaltningen talar tre av intervjupersonerna om detta. Petra från UVN säger så här:

[---] alltså jag är lojal till mina klienter, väldigt lojal. Försöker alltid få fram deras talan när det inte går igenom. Och jag är väldigt ärlig och säger vad jag tycker. Det tycker jag är viktigt. [---] jag är här för att jobba med de människor som jag har utbildat mig för. Sedan får jag röra mig här inne så gott jag kan för att lyckas med det. Och kämpa de kamper som behövs. Acceptera de saker som kan accepteras och ifrågasätta de som jag inte tycker att man kan acceptera, även om jag kanske många gånger har fått acceptera saker som jag inte tycker om. Men då ska jag kunna förklara för klienten varför jag gör det.

Författarna beskriver att socialarbetaren måste vara medveten om vilka ramar denne arbetar inom samt vilka begränsningar, möjligheter eller konflikter det medför (Askheim & Starrin 2007, s. 209). Författarna talar om en nödvändig olydnad utifrån Maria Modig (1984 se Askheim & Starrin 2007, s. 212). Det uppstår ett moraliskt dilemma; skall socialarbetaren agera för klientens bästa eller vara lojal mot ledningen eller högre politiska mål? En viss olydnad beskrivs som nödvändig. Ett samhälle eller en grupp som aldrig står upp mot auktoriteten kan inte heller överleva (ibid.). Det behövs en politisk vakenhet och att socialarbetarna i sin yrkesroll tar ansvar för att aktivt påverka politiska beslut och influenser till förmån för brukarna (Askheim & Starrin 2007, s. 209). Många socialarbetare känner dock bristande respekt från politiker i sitt arbete och att deras arbete försvåras så pass att de inte kan leva upp till lagen (Nilsson 2007, ss. 58-61). En undersökning i Skåne gjord av Kristina Aurell visar att chefer inom socialtjänsten inte har den inblick i socialsekreterarnas arbete som de egentligen behöver (SKTF 2004). Socialsekreterarna upplever sig inte ha det inflytande eller den delaktighet som cheferna tror att de har och deras vardagsperspektiv förs inte upp i tillräcklig grad till ledningen. (ibid.).

Vår studie visar att det finns en medvetenhet hos myndigheten om organisationens ramar och dess påverkan. På frågan om hur de tänker kring sin roll som företrädare både för individen respektive organisationen svarade intervjupersonerna från Socialnämnden och Socialförvaltningen att de kan se att det finns en intressekonflikt mellan individens och samhällets behov. De menar att som myndighetsutövare förfogar samhället ensidigt över förmåner

som klienten behöver. De menar att det finns brister inom förmågan att bemöta en person på individnivå .

Våra intervjupersoner inom kyrkan anser inte att de har en dubbel roll utan att de utgår från individen. De anser sig ha en större frihet i sitt arbete delvis då de inte är begränsade som en myndighet. Hälften av intervjupersonerna som representerar kyrkan menar att de är anställda för att hjälpa människor, att lyssna, stötta och bry sig om. En av intervjupersonerna, Denise, talar om de kristna värderingarna utifrån kyrkan. Hon säger:

[---] är man diakon så har man också en kristen trosuppfattning, alltså det är signum, jag är vigd av en biskop till exempel, man är insatt i det som är jämställt med prästen. Att man har ett uppdrag av kyrkan, att vara den här förmedlaren av [...] en omsorg [---] man kan säga att vi är liksom spjutspetsen utanför de etablerade, att vi når längre, och väldigt mycket av vår uppgift är en brobyggare mellan de väldigt långt utanför in i det väldigt centrala.”

Anna från UVN säger att de diskuterar frågor kring klienterna på arbetsplatsen och att de lyfter upp dem till politikerna i utskottet. Hon säger dock att mer kan göras så som att lyfta frågorna mer och ur ett bredare perspektiv. Fyra av intervjupersonerna från kyrkan och UVN talar särskilt om att diskussionen inom det sociala arbetet har förändrats. Två av dem säger så här:

[---] Socialarbetare är en grupp som brukar vara väldigt tysta. Ingen vet vad vi sysslar med, alla pratar illa om oss i media och säger att vi är sådana häxor men... Vi försvarar oss inte, vi har sekretess, det är kanske för att vi jobbar med de människor som samhället helst inte vill se. Som vi helst vill förtränga, inte vill se, de finns inte. Och då tycker jag att det.. att hjälpa dessa människor ut så de syns, det är viktigt. Det är viktigare för mig än något annat. [---] (Petra, UVN)

Så jag menar, mentaliteten är att var och en har ansvar för sitt och man driver det väldigt hårt. Och där kan jag nog se en skiftning i hur, man tacklar det inom sociala myndigheter idag än man gjorde för 30 år sedan. Det finns en skillnad. Ja, skillnaden skulle nog bestå i det att det fanns mycket ideellt och engagerade människor som gick ut i slutet på 60-talet, i början av 70-talet, just i den här kåren, socialarbetarkåren. Det var ju 68-rörelsen, det var ju då man trodde man förändrade samhället, man hjälpte individen, och man jobbade med dom här terapeutiska samhällena, väldigt mycket 'go' var det då i den sociala verksamheten. (Denise, Kyrkan)

Vår studie visar att diskussionen inom det sociala arbetet har förändrats. För att uppnå en förändring för individen måste den ske både på en mikro- och makronivå (Rønning 2007, s. 43-47).

5.6 Empowerment genom förändring på mikro- och makronivå

Ursprunglig forskning utgick inte från de utsattas nivå. Det har medfört att brukarna har tvingas anpassa sig till ett befintligt samhällssystem. (Rønning 2007 ss. 43-47). Studier från USA (Hutchinson m.fl. se Askheim & Starrin 2007, ss. 209-210) påtalar brister i arbete ur ett makroperspektiv i socialt arbete. Arbetet beskrivs som starkt mikroorienterat där fokus läggs på den individuella personen, dennes rättigheter och interaktionen mellan individen och välfärdssystemet. Det kan sammanfattas som följer:

På många sätt är det en individualiserad frihet i nyliberal förpackning som idealiseras. Oberoende och frihet för den enskilde är styrande principer [---]. Inom den välfärdspolitiska ramen är individorienteringen emellertid inbakad i uppmaningar till individuell aktivitet och ansvar för den egna välfärden: Den fria individen klarar sig själv och har ett individuellt ansvar för att inte ligga andra till last. Friheten ska med andra ord realiseras inom bestämda ramar. (Askheim & Starrin 2007, ss. 209-210).

Empowerment riskerar alltså att anpassas och skruvas ner efter de ramar som socialarbetaren befinner sig inom då spänningen mellan socialarbetarnas uppdrag och empowerment blir för stor. Välfärdssektorn beskrivs gå mot empowerment men det går långsamt. Det handlar mer om att det ska låta bra snarare än att aktörerna konkret sätter sig ner och gör förändringar utifrån brukarnas egna önskemål (Rønning 2007 ss. 43-47). För att frigöra individen måste en förändring göras både på en mikro- och en makronivå Rønning (2007, s. 43-47). Detta betyder att ramarna kring individen måste förändras samtidigt som denne fås till att se möjligheten i att förbättra sin situation. Detta beskrivs som den stora utmaningen, till exempel att mer arbete läggs på att stärka individens band med intressegrupper och organisationer bland brukare. Något som inte verkar särskilt aktuellt i nuläget. (Askheim & Starrin 2007, s. 210)

5.7 Sammanfattande slutsats

Utifrån vår frågeställning om hur företrädarna arbetar med individens *egen kraft ur ett mikro- och ett makroperspektiv* visar vår studie att företrädarna huvudsakligen arbetar med människans egen kraft ur ett *mikroperspektiv* och genom samtalet. Vi ser en konflikt mellan empowerment arbete på mikro- och makronivå i vår studie. Studien visar att konflikten skapar brister i individens sociala kapital och motverkar empowerment. Individens sociala kapital måste stärkas genom att individer som står utanför arbetsmarknaden ges möjlighet till delak-

tighet i samhället, utifrån sina egna förutsättningar och att de bemöts mer positivt. Vi kopplar detta till Torbjörn Hjort (2006) och Ann Heberlein (2006) nedan.

Om samhället lägger över ansvaret för brister i välfärdssystemet på individen betraktas alltså samhället enligt Heberlein (2005, ss. 227-229) som omöjligt att klandra och blir därmed utan skuld. När individen upplever känslor av självklander och skuld känner denne sig förminskad, underlägset och defekt (ibid.). Detta stämmer väl överens med Torbjörn Hjorts (2006, ss. 100-101) som säger att den ideologiska trenden går mot mindre offentligt åtagande och ett större individuellt åtagande, främst för de med socialbidrag. Att individer som får socialbidrag känner skam för sin situation bekräftar både Hjort (2006, ss. 12-26), Jönsson (2003) och några av våra intervjupersoner. Samhällets syn på socialbidragstagaren är negativ och innehåller moraliska omdömen av skam och skuld. Det framgår att det visar bristande tolerans och att individen behandlas nedlåtande (Hjort 2006, ss. 12-26).

Enligt Heberlein (ibid.) är det viktigt att någon tar ansvar så att den kränkte kan öppna för förlåtelse. Givetvis menar hon även att individen har ett ansvar men genom att samhället kränker individen och inte fullgör sitt ansvar, så som välfärdssystemet säger sig att det ska göra, visar det inte heller förmåga till ansvarstagande i framtiden. Tilltron till systemet minskar och det blir svårt för individen att förlåta samhället och att släppa negativa känslor av skam eller bitterhet. Dennes negativa omdömen om samhället blir svårt att ändra (ibid.). När relationen mellan individen och samhället grundas på en känsla av bristande tillit får de svårt att samverka. Det blir negativt för samhället och den politiska demokratin. Ett samhälle med litet socialt kapital får svårt att bygga upp en medborgaranda och institutioner. (Nationalencyklopedin 2008d)

De som arbetar med att stärka individens egen kraft gör det på en *mikronivå* genom att stärka individens tilltro till sin egen förmåga. Samtalet och bemötandet beskrivs som de främsta redskapen. Genom vår studie kan vi inte se ett konkret arbete för att stärka individen i ett *makroperspektiv* och därmed inte heller enligt empowerment då det kräver en förändring både på mikro- och makronivå (Rønning 2007, ss. 43-47). Individer erbjuds direkt eller indirekt möjlighet till samvaro med andra människor till exempel i kyrkans krisverksamheter. Däremot framgår det inte av vår empiri att dessa möten idag skapar den reflektion och det utbyte av erfarenheter som leder till verklig handling och förändring av individens marginaliserade situa-

tion i samhället. UVN säger att Sekretesslagen (SFS1980:100) är ett hinder i att skapa denna typ av grupper eller gemenskaper.

Vår frågeställning *vad företrädarna anser är individens respektive samhällets ansvar* visar att alla intervjupersoner anser att samhället och individen alltid har någon form av ansvar. Merparten av intervjupersonerna säger att samhället ansvarar för att förebygga sociala problem vilket regleras i Socialtjänstlagen (2001:453). De anser också att samhället har ett ansvar för individen när denne inte kan klara av sin egen livssituation vilket de säger är individuellt beroende på individens förutsättningar. Heberlein (2005, ss. 131-152) liksom alla våra intervjupersoner anser att det är viktigt att individen får möjlighet att ta *ansvar* för att uppnå självrespekt.

Utifrån vår frågeställning *om det finns hindrande faktorer för individen att ta ett eget ansvar* säger några av intervjupersonerna att förmågan att ta ansvar minskar om individen har negativa uppväxtförhållanden eller påverkas av sjukdom. Enligt vår studie säger intervjupersoner att människor i Helsingborg får bära ansvar för något de inte kan påverka, till exempel samhällets bristande resurser. De beskriver brister av tillgång på bostäder, arbete, tillgänglighet till välfärdssystemet men även i form av negativt bemötande och diskriminering från samhället. Vår studie visar att samhället lägger mer ansvar på individen även inom de områden individen inte kan påverka vilket kan hindra motivationen. Det kan kopplas till vårt resonemang om det sociala kapitalet: individen får bära skulden för sin egen situation och dräneras på sitt kapital. Till det ska tilläggas att individen underordnas välfärdssystemets lösningar som inte har utformats efter behovet (Starrin 2007, s. 67-68).

Om vi kopplar detta till socialt kapital behöver hela samhällets syn på ekonomiskt bistånd en förändring: från en negativ till en stödjande och uppmuntrande attityd. Ett positivt och respektfullt bemötande beskrivs som viktigt av merparten av intervjupersonerna. Det kan kopplas till Øvrelid (2007, ss. 58-61) som ser brister i det nordiska välfärdssystemet. Klienten får inte tillgång till god social gemenskap eller socialt kapital som tillit, tydliga sociala normer eller sociala nätverk (ibid.). Vi kan genom detta se att samhället, som en del av individens sociala kapital, alltså paradoxalt dränerar individen på kapital i form av självtillit och

handlingskraft. Empowerment motverkas. När samhället bemöter individen negativt och ställer orimliga krav, det vill säga utgår inte från individens förutsättningar, bidrar samhället alltså till individens ohälsa och dennes känsla av skam förstärks. Samhället i detta fall avser alltså alla i samhället, inklusive välfärdsorganisationerna. Samhället försvarar för individen att ta ett eget ansvar individens självkänsla påverkas negativt. Det motverkar arbetet både på mikro- och makronivå.

Vår frågeställning om *hur företrädarna ser på sin roll som företrädare* visar att Socialnämnden, Socialförvaltningen och två av tre intervjupersoner inom UVN har en medvetenhet om den dubbla rollen och förhållandet mellan makt och hjälp. Detta beskrivs som viktigt utifrån begreppet empowerment (Rønning 2007, ss. 44-47; Askeheim & Starrin 2007, s. 209). De uppger att de kan se att det finns en intressekonflikt mellan individens och samhällets behov och att de som myndighetsutövare ensidigt förfogar över förmåner som klienten behöver. Två intervjupersoner inom UVN säger att rollen också kan kännas svår och begränsa dem i arbetet med individen. En person inom UVN talar särskilt om hur viktigt hon anser det är att skapa sig ett utrymme i organisationen utifrån individens behov vilket kan medföra att hon behöver stå upp mot auktoriteten.

Vår studie visar att det finns erfarenhet av att företrädarnas diskussion tystnar allt mer och att frågor som rör klienterna inte förs upp till politiska beslutsfattare i tillräcklig grad. Vår studie visar inte vad detta kan bero på men vi vill koppla det till företrädarnas organisation. En undersökning i Skåne gjord av Kristina Aurell (SKTF 2004) visar att chefer inom socialtjänsten inte har den inblick i socialsekreterarnas arbete som de egentligen behöver. Socialsekreterarna upplever sig inte ha det inflytande eller den delaktighet som cheferna tror att de har och deras vardagsperspektiv förs inte upp i tillräcklig grad till ledningen. (ibid.). Något som kan visa på en orsak till att diskussionen tystnar allt mer är att socialsekreterare upplever bristande respekt från politiker i arbetet (Nilsson 2007, ss. 58-61).

Våra intervjupersoner inom kyrkan anser inte att de har en dubbel roll utan de snarare att de har en frihet som icke myndighetsutövare: de begränsas inte på samma sätt. Vi kan inte avgöra utifrån vår studie om detta är negativt för individen utifrån ett empowerment perspektiv.

6. Diskussion

Kan individen nå en medvetenhet genom förståelse, dialog och delaktighet? Nej, kanske ska vi istället fråga oss själva: vilka individer blir bemötta med förståelse, dialog och delaktighet? Vår studie visar på brister i bemötandet av människor. Oavsett om det gäller företrädare, klienter, brukare eller personen du möter på gatan så är ett respektfullt bemötande viktigt. Hur kommer det sig att det blir så fel i vissa möten?

Här får vi lov att spekulera lite. Det finns studier som visar på att arbetsklimatet för socialsekreterarna har förändrats. Mycket talar för mot det sämre. Genom vår studie har vi sett tendenser till att socialsekreterarnas röster tystnar allt mer. Som vi tidigare nämnt anser några av dem att politiker visar dem bristande respekt. Cheferna beskrivs som arbetstyngda och kanske inte så närvarande som de skulle behöva vara. Om jag inte upplever förståelse, dialog och delaktighet är det kanske en del av anledningen till att jag slutligen tystnar.

Samhället visar i sin helhet att en bristande tolerans för människor som av någon anledning inte kan arbeta. De kan anses som slöa, arbetsskygga, lögnaktiga och opålitliga. Vår egen erfarenhet har visat oss att myndigheternas bedömningar blir tuffare för individen. Vi kan inte se något negativt i att en människa tar ansvar för sitt liv. Vi kan däremot inte se något positivt i att människor får bära skulden för att de inte har förmågan till att ta ett ansvar. De flesta människor har förmåga att ta ansvar men vi kan alla hamna i en sits när vi blir beroende av vårt välfärdssystem. Hur vill vi då själva bli bemötta?

Det var så talande, det som Jonas sade. Han pratade om hur viktigt det är med den inre medvetenheten och att bearbeta sina egna motiv till varför man blir en socialarbetare. Annars riskerar vi att styras av dolda behov av att kränka andra människor. Kanske har alla någon gång mött en kollega eller ringt en myndighet och tänkt: kan man verkligen säga så här? En annan intervjuperson som vi talade med sade ordet snorkig. Det var rätt så talande det också.

Vi tycker att det visar på en farlig tendens i socialt arbete. När denna bristande tolerans och detta negativa bemötande får fäste i det sociala arbetet riskerar företrädarna också att styras av det. Det är inte bra när individer tvingas till motprestationer för att samhällets syn på socialtjänsten ska bli mindre moraliserande och negativt. Det verkar ske både i någon sorts omtanke för individen men också på grund av en förändrad ideologi i samhället.

Vi ser alltså tendenser till att det ställs krav på individen utifrån synen att det skulle skydda individen mot samhällets åsikter. Det verkar inte riktigt rätt. Forskning verkar inte heller tala för att det fungerar särskilt bra med en sådan syn. Framför allt Torbjörn Hjort (2006) men även Jönsson (2003) skriver mycket just om samhällets moraliserande åsikter och att individen känner skam för situation som socialbidragstagare. Det ger en rätt deprimerande bild av situationen. Samtidigt vet vi båda av egen erfarenhet att arbetet med individen kan kopplas till många bra saker också. Det finns många socialsekreterare som gör ett fantastiskt jobb under omständigheterna och som möter individen med respekt, empati och stor professionalism. Kanske tar dessa människor ett större eget ansvar för sin roll som företrädare?

Vi anser att samhället verkar gå mot en trend där socialt arbete är ett nödvändigt ont. Det låga löneläget inom de människovårdande yrkena säger ju en hel del om saken. Bristande resurser hos myndigheterna orsakar mindre tid för klienterna, trots att de sociala problemen beskrivs öka. Det ser inte ljust ut för verkligt empowerment arbete inom myndigheterna. Det vill säga ett arbete på makronivå. Däremot verkar det fungera något bättre inom de ideella organisationerna. Det framgår av vår studie att människorna känner sig mer välkomna där. Kanske har det att göra med att dessa organisationer är friare och inte begränsas av byråkrati. Kanske kan det ha att göra med att de inte heller är föremål för samma typ av moralisering. Det verkar i alla fall inte som en dum idé att börja med empowerment arbete där. Samtidigt måste vi fråga oss vilka konsekvenser det får för individen om företrädaren inte ser det dubbla uppdraget.

I någon mån har vi ju alla ett dubbelt uppdrag när vi jobbar utifrån någon annans regler. I alla fall törs vi påstå att organisationens egna regler och värden måste påverka företrädaren på nå-

got sätt. Vi säger inte att det saknas en medvetenhet hos människorna i vår studie. Men vi anser att det är viktigt att vara medveten om det och att föra en diskussion kring det.

Helsingborgs stad vill veta om andra länder i Europa har andra lösningar än den svenska modellen. Det verkar jättebra att det finns en framförsikt med tanke på att vi i och med Europeiska Unionen förs närmre andra länder och människor. Vi har säkert en del att lära. Vi anser däremot att vi måste ställa oss frågan: av vilken anledning jämför vi den svenska modellen? Vad anser beslutsfattarna är problemet med denna modell, förutom att den är byråkratisk?

Polen, enligt vår mening, verkar gå mot den svenska modellen. Vår intervjuperson från universitetet säger dock att pengarna är begränsade till få människor och att empowerment är viktigt för att kunna påverka makthavarna. Alla intervjupersoner är överens om att individen har svårt att påverka makthavarna. Torbjörn Hjort (2006) säger att vi går mot ett byråkratiskt socialt arbete inom ekonomiskt bistånd. Polen verkar delvis starkt influerat av sin historia i detta avseende. Kan det vara så att även företrädarna har en svag roll gentemot makthavarna? Kanske med anledning av att många ideella organisationer i Polen har övertagit mer av det professionella sociala arbetet? I Sverige har socialtjänsten en tydligare roll som företrädare för individen. Kan det vara så att denna roll inte är så tydlig i Polen?

Prästen vid den Katolska kyrkan i Kraków säger att som kyrka har de en naturlig närhet till samhället. Han anser att de har en större insikt i familjernas liv än myndigheterna. Detta gör att de har större kunskap om vad familjerna behöver. Kanske är det just det som är fördelen med de ideella organisationerna? Samtidigt ser vi också att företrädarna inom myndigheten har en mycket viktig roll: nämligen som försvarare av individen och att påverka beslutsfattarna. Vi menar att inom en myndighet borde klimatet öppna upp för mer påverkan. Askheim och Starrin (2007, s. 209) menar att det behövs en politisk vakenhet och att socialarbetarna i sin yrkesroll tar ansvar för att aktivt påverka politiska beslut och influenser till förmån för brukarna. Nu verkar ju trenden gå mot det motsatta. Vår slutfråga blir: på vilket sätt får individen mer makt ur ett empowerment perspektiv i såna fall?

Referenslista:

- Adams, Robert (2003). *Social work and empowerment*. Third edition. London: Macmillan Distribution Ltd.
- Askheim, Ole Petter, Starrin, Bengt (red.) (2007). *Empowerment i teori och praktik*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.
- Aspers, Patrik (2007). *Etnografiska metoder*. Malmö: Liber AB.
- Bryman, Alan (1997). *Kvantitet och kvalitet i samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Carlberg, Alec (2005). *Ett bättre liv är möjligt. Om empowerment och social mobilisering*. Stockholm: Nutek. Verket för Näringslivsutveckling.
- Denk, Thomas (2002). *Komparativ metod – förståelse genom jämförelse*. Lund: Studentlitteratur.
- Halvorsen, Knut (1992). *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Heberlein, Ann (2005). *Kränkningar och förlåtelse*. Diss., Lunds Universitet. Stockholm: Bokförlaget Thales.
- Helsingborg (2007). *Hemlöshet. Helsingborgs stad. 2007 december*. (Elektronisk). PDF format. Tillgänglig: <<http://www.helsingborg.se/upload/Politik%20och%20forvaltning/Stadsrevisionens%20rapporter/2007/Heml%C3%B6shet%200707.pdf>> (2008-05-19).
- Helsingborg (2008). *Dynamis*. (Elektronisk). Tillgänglig: <<http://www.helsingborg.se/templates/StandardPage.aspx?epslanguage=SV&id=39866>> Senast uppdaterad 2007-10-31. (2008-05-19).
- Hjort, Torbjörn (2006). *Byråkrati eller socialt arbete? – om paradoxer i arbetet med försörjningsproblemet*. Skriftserie 2006:3. FoU Skåne.
- Inblick Europa (2008). *Plattformen*. (Elektronisk). Tillgänglig: <<http://www.helsingborg.se/upload/Fsk%20skola%20vuxutb/Student/0712%20Ahlgren.pdf>>. (2007-11-22).
- Jönsson, Leif Roland (2003). *Arbetslöshet ekonomi och skam - om att vara arbetslös i dagens Sverige*. Diss., Lunds Universitet. Lund.
- Library (2008). Applied Health Sciences LIBRARY. Q: What is a peer-reviewed journal? (Elektronisk). Tillgänglig: <<http://www.library.uiuc.edu/alx/peer.htm>> (2008-05-23).
- May, Tim (2001). *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Meeuwisse, Anna, Sunesson, Sune och Swärd, Hans (red.) (2006). *Socialt arbete. En grundbok*. Stockholm: Bokförlaget Natur och kultur.
- Milton, Pia (2006). *Arbete i stället för bidrag? Om aktiveringskraven i socialtjänsten och effekten för de arbetslösa bidragstagarna*. Diss., Uppsala universitet. Uppsala.
- Nationalencyklopedin (1989). Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB.
- Nationalencyklopedin (2008a). *Kraft*. (Elektronisk). Tillgänglig: <<http://www.ne.se>> (2008-05-22).
- Nationalencyklopedin (2008b). *Självförtroende*. (Elektronisk). Tillgänglig: <<http://www.ne.se>> (2008-05-19).
- Nationalencyklopedin (2008c). *Självkänsla*. (Elektronisk). Tillgänglig: <<http://www.ne.se>> (2008-05-19).
- Nationalencyklopedin (2008d). *Socialt kapital*. (Elektronisk). Tillgänglig: <<http://www.ne.se>> (2008-05-22).
- Nilsson, Henric (2007). *Socialekreterarnas karriärbyten: avhoppare och återvändare*. *Socionomen*, nr. 1, ss. 58-61.

- Norström, Carl, Thunved, Anders (2007). *Nya sociallagarna. Med kommentarer, lagar och förordningar som de lyder den 1 januari 2007*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Payne, Malcolm (2005). *Modern Social Work Theory*. Third edition. Great Britain, Wales: Creative Print & Design.
- Rønning, Rolf (2007). Brukarmedverkan och empowerment – gammalt vin i nya flaskor? I: Askheim, Ole Petter, Starrin, Bengt (red.) (2007). *Empowerment i teori och praktik*. Malmö: Gleerups Utbildning AB. ss. 33-47.
- SKTF (2004). *Omöjlig situation för chefer i socialtjänsten*. (Elektronisk). 3 skärmsidor. Tillgänglig: <<http://www.skftidningen.nu/zino.aspx?articleID=4387>> (2008-05-23).
- Socialstyrelsen (2004). *Mötet i den sociala frivilligsektorn*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2005). *Socialbidragsutvecklingen inom storstadssatsningens stadsdelar. Rapport till regeringen enligt uppdrag i regleringsbrev för 2005*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialvetenskap (2004). *Chefens syn på arbetsmiljön långt från dagliga arbetet i socialtjänsten*. (Elektronisk). Tillgänglig: <<http://www.newsdesk.se/view/pressrelease/64516>> (2008-05-23)
- Svenska Akademien (2006). *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket*. Stockholm: Svenska Akademien.
- Swärd, Hans, Egerö, Marie-Anne (red.) (2006). *Ligga till last. Fattigdom och utsatthet – socialpolitik och socialt arbete under 100 år*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.
- Tengqvist, Anna (2007). Att begränsa eller skapa möjligheter. I: Askheim, Ole Petter, Starrin, Bengt (red.) (2007). *Empowerment i teori och praktik*. Malmö: Gleerups Utbildning AB. ss. 76-89.
- Utvecklingsnämnden (2007). *Förändrad organisation för utvecklingsnämndens förvaltning*. Internt dokument.
- Vetenskapsrådet (1990). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Elanders Gotab.
- Øvrelid, Bjarne (2007). Empowerment är svaret, men vad var frågan? I: Askheim, Ole Petter, Starrin, Bengt (red.) (2007). *Empowerment i teori och praktik*. Malmö: Gleerups Utbildning AB. ss. 48-61.

Introduktionsbrev

Tack för att du har valt att delta i vår intervju. Enligt överenskommelse översänder vi ett informationsbrev inför vårt intervjutillfälle den april, klockan

Vi är två socionomstuderande vid Lunds Universitet, Campus Helsingborg, som i utbildningens sjätte termin ska skriva en uppsats. Vår handledare under detta arbete är Anna Lena Strid.

Syftet med vår uppsats är att undersöka hur socialtjänsten respektive kyrkan i Helsingborgs stad arbetar med ekonomiskt bistånd och med människans egen kraft. Vi vill även undersöka gränserna för individens eget ansvar kontra samhällets ansvar.

Uppsatsen utgår från kommunens projekt Inblick Europa vilket innebär att vi kommer att göra en parallell studie i Kraków, Polen. (För mer information se webb-länk: <http://www.helsingborg.se/upload/Fsk%20skola%20vuxutb/Student/0712%20Ahlgren.pdf>).

Vår förhoppning med denna intervju är att belysa dina perspektiv och erfarenheter för att finna samband, kontraster eller nyanser i vårt undersökningsfält.

Vi arbetar under de forskningsetiska principerna inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning (Vetenskapsrådet 1990) vilket innefattar fyra forskningsetiska huvudkrav för individskydd. Kortfattat innebär detta att vi hanterar all personlig information med varsamhet och inom ramen för dessa krav.

Vårt syfte är inte i första hand att belysa enskilda individers åsikter. Ditt deltagande och all publikation vad gäller innehållet i intervjun sker efter ditt samtycke. Intervjun kommer att spelas in ljudmässigt för att kunna bearbetas så sanningsenligt som möjligt.

Den färdiga uppsatsen kommer enligt nuvarande plan att finnas tillgänglig hos Lunds Universitet från och med mitten av juni 2008.

Vi ser fram emot att träffa dig.

Med vänlig hälsning,
Lunds Universitet, Campus Helsingborg

Alexandra Redbjörk Josefín Fast

Intervjuformulär

1. Vilken utbildning och erfarenhet har du?
2. Hur länge har du arbetat inom detta område?
3. Vad anser du ger människan tilltro till sin egen förmåga att hantera svårigheter i livet?
4. På vilket sätt arbetar du för att bidra till att öka denna tilltro?
5. När anser du att samhället, utifrån din yrkesroll, bär ansvaret för individen?
6. Hur ser du på individens medvetenhet om sambandet mellan dennes egna livssituation och samhället? (t.ex. att bli medveten om ett problem)
7. Vilken är din erfarenhet av om denna medvetenhet kan påverkas?
8. Vilka hinder kan du se vad gäller individens möjlighet att påverka sin egen situation?
9. Hur arbetar du för att individen ska få mer inflytande att själv påverka sin situation?
10. Vad tänker du kring din roll som företrädare både för individen respektive organisationen?
11. På vilket sätt får individen möjlighet till kontakt med andra i liknande situation?
12. Hur ser du att de samhälleliga förhållandena påverkar de individer du möter i ditt arbete? (t.ex. infrastruktur, arbetsmarknad, bostadssituationen)
13. Vilka strukturella hinder anser du motverkar individens möjlighet till självständighet?
14. Hur arbetar du för att motverka social utestängning, t.ex. vid långtidsarbetslöshet?
15. Har du något övrigt du vill tillägga?
16. Skulle vi kunna få återkomma om vi har ytterligare frågor?